

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра фінансово-економічної безпеки та інтелектуальної власності

Геворгян Генріх Маратович

**Фінансові важелі регулювання зовнішньоекономічної діяльності
України / Financial instruments of regulation the foreign economic
activities of Ukraine**

спеціальність: 8.18010014 – Управління фінансово-економічною безпекою
магістерська програма – Управління фінансово-економічною безпекою

Магістерська програма

Виконав студент групи ФЕБм-22
Г.М. Геворгян

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, О.І. Вівчар

Магістерську роботу допущено
до захисту:
«___» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри
_____ Н.Б. Москалюк

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВИХ ВАЖЕЛІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	8
1.1. Концептуальні аспекти фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності	8
1.2. Основні передумови інтеграційних процесів у світову економіку	14
1.3. Сутність та особливості нормативно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності	25
Висновки до розділу 1	39
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ ВАЖЕЛІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ РИНКОВИХ УМОВАХ	41
2.1. Оцінка планування зовнішньоекономічної діяльності в контексті трансформаційних змін	41
2.2. Дослідження фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни	49
2.3. Особливості формування “відтоку капіталу” як однієї з основних загроз зовнішньоекономічній безпеці держави	61
Висновки до розділу 2	67
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВИХ ВАЖЕЛІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	69
3.1. Основні пріоритетні напрями забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в Україні	69
3.2. Рекомендаційні аспекти щодо удосконалення механізму забезпечення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності як складової державного управління національною економікою	80

3.3. Стратегічні орієнтири щодо вдосконалення концептуальних та адміністративно-правових засад зовнішньоекономічної безпеки національної економіки України	89
Висновки до розділу 3	97
ВИСНОВКИ	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	102

ВСТУП

Актуальність теми. Слід звернути увагу на те, що динамічний розвиток та поступові євроінтеграційні процеси, підготовка до вступу до ЄС супроводжуються лібералізацією зовнішньоекономічної діяльності. Сучасний етап входження у світове господарство потребує істотних зусиль як від держави в цілому, так і від окремих підприємств, від яких залежатиме наступний економіко-соціальний розвиток країни. Про те за таких умов інтеграційні процеси світового економічного простору дедалі більшого значення набувають необхідність створення дієвого механізму фінансових важелів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також утриманню міцних конкурентних позицій на національному та міжнародному ринках.

На основі проведених нами досліджень встановлено, що дослідження даної проблематики знайшли відображення у публікаціях наступних зарубіжних науковців (Р. Акоффа, І. Ансоффа, В.А. Вінокурова, У.Дж. Дункана, Д. Клілланда, У. Кінга, Б. Карлоффа, Ф. Котлера, К. Макконнелла, Т. Пітерса, М. Портера Р. Уотермена, М.Х. Мескона, М. Альберта, Ф. Хедоурі), а також вітчизняних учених-економістів (О.І. Амоші, С.С. Аптекаря, Я.Г. Берсуцького, І.П. Булеєва, О.І. Вівчар, А.Е. Воронкової, В.М. Гейця, В.Т. Герасимчука, С. Гриценка, Н.Є. Гриньової, О.І. Кредісова, І.В. Крючкової, Ю.В. Макогона, І.В. Мельничука, Т.В. Ландиної, В.П. Письмака, М.Д. Прокопенка, В.Р. Сиденка, В.М. Хобти, М.Г. Чумаченка, М.А. Янковського).

Неможливо залишити поза увагою те, що розвиток теоретико-прикладних аспектів фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні і обґрунтовують набуття конкурентних переваг, а також зміцнення позицій в умовах загострення конкурентної боротьби на світовому ринку. Тому вучасних трансформаційних умовах необхідність систематизації наукових праць з урахуванням факторів зовнішнього середовища, що і обумовлює актуальність даної тематики дослідження.

Мета і задачі дослідження. Метою дипломної роботи є розвиток науково-методичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності України, спрямований покращення співробітництва на міжнародному ринку та завоювання позиції лідера в таких умовах функціонування.

Для досягнення вказаної мети у роботі поставлено і вирішено такі задачі:

- проаналізована та узагальнено теоретичні аспекти щодо формування ефективної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні;

- на основі системного підходу обґрунтовано передумови ефективного здійснення зовнішньоекономічної діяльності та залучення їх до світових інтеграційних процесів;

- досліджено нормативно-правові основи фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні;

- проведено оцінку планування зовнішньоекономічної діяльності в контексті трансформаційних змін;

- обґрунтовано формування “відтоку капіталу” як однієї з основних загроз зовнішньоекономічній безпеці держави в умовах макроекономічної нестійкості;

- сформовано основні пріоритетні напрями та рекомендаційні аспекти щодо удосконалення механізму забезпечення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни.

Об’єктом дослідження є організаційно-економічні відносини фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності України в умовах нестабільного середовища функціонування.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти щодо фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні, які забезпечують належний рівень співробітництва на міжнародній арені та зайняття позиції лідера на ринку.

Методи дослідження. Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети й завдань дослідження, його об’єкта та предмета. Методологічну основу дослідження складають положення матеріалістичної діалектики, сучасної теорії

наукового пізнання соціальних явищ, яка охоплює комплекс загальнонаукових теоретичних методів: історико-правовий, структурно-функціональний, системно-структурний, порівняльно-правовий, формально-юридичний, соціологічні, економічні, статистичні та інші методи.

Наукова новизна одержаних результатів. Основним науковим результатом дипломної роботи є поглиблення існуючих теоретичних положень щодо фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності та розробка науково-практичних рекомендацій щодо оптимізації досліджуваної діяльності на світовому ринку в умовах загострення конкуренції в сучасних трансформаційних умовах ринкових відносин.

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 65 найменувань. Загальний обсяг дипломної роботи 108 сторінок, включаючи 6 таблиць, 15 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВИХ ВАЖЕЛІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

1.1. Концептуальні аспекти фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності

В умовах турбулентності економічних процесів держава повинна забезпечити експортерам протекціоністський захист на всіх рівнях: юридично-правовому (за допомогою законодавчих актів, митних бар'єрів), міжнародно-політичному та рекламно-пропагандистському. Вона має забезпечувати кредитування й підтримку експортерів конкурентоспроможних на світовому ринку товарів, створити належні умови страхування експортних операцій та інвестицій, що дають можливість виходу на міжнародний ринок з вітчизняною продукцією. В таких умовах розвитку стає дуже важливий і ефективний чинник фіскальної політики держави в зовнішньоекономічній діяльності. Тому досить важливим є створення податкових пільг щодо експорту продукції та сприятливе митне регулювання. Підтримка й заохочення українського експортера, захист економічних інтересів України мають стати визначальними в її зовнішньоекономічній діяльності.

Неможливо залишити поза увагою те, що на даному етапі розвитку досить важливим є створення розгалуженої системи зовнішньоторговельних організацій, представництв, торгових домів, які б займалися проблематикою просування товарів на світові ринки, рекламою, виставками та реалізацією продукції українських підприємств на міжнародній арені. Відповідальним за розвиток інфраструктури зовнішньої торгівлі покладено на Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків та торгівлі України.

Також слід зазначити, що потрібні відповідні фінансові структури та механізм вирішення питання щодо надання Україною цільових кредитів у національній валюті зарубіжним державам і підприємствам під закупівлю вітчизняної продукції. Звичайно, що цільові кредити сприятимуть експорту вітчизняної продукції та просуванню наших товарів на нові ринки збуту, підвищенню попиту на них. Кредити треба повертати з процентами, бо, надаючи іноземним партнерам цільовий кредит для закупівлі продукції наших підприємств, ми перекладаємо на їх плечі частину проблем з підтримки та інвестування вітчизняних товаровиробників. Крім того, кредитування іноземних споживачів національною валютою сприятиме досягненню її зовнішньої конвертованості. Необхідний також продаж наших товарів за національні валюти замовників, якщо експортерам буде надано право купівлі товарів за цю валюту в країні-імпортері. Для реалізації цього способу треба створити двосторонні банки, метою яких повинно стати досягнення взаємо-конвертованості національних валют партнерів [27].

В таких умовах функціонування зовнішньоекономічна діяльність України має бути такою, щоб експорт та імпорт товарів і послуг відповідали стратегічним інтересам держави й були економічно вигідні для власних виробників, а відрахування до державного валютного фонду забезпечували покриття загальнодержавних потреб і сплату внутрішнього та зовнішнього боргу України.

Розвиток експорту — це основне джерело надходження капіталу в Україну; йому держава повинна приділяти особливу увагу.

Складні проблеми, які стоять перед економікою України,— це дефіцит бюджету, заборгованість підприємств по платежах у бюджет, що є результатом незбалансованості податків, а також тіньової економіки. Необхідно здійснювати організаційні заходи щодо виведення України з глибокої кризи, серед яких важливе місце посідає всебічна підтримка вітчизняного товаровиробника й національного виробництва. З метою зменшення неконтрольованого експорту заборонено вивезення шкір великої рогатої худоби, прийнято пакет документів щодо захисту підприємств металургійної промисловості від вивезення за кордон брухту чорних металів, захисту вітчизняної вугільної промисловості ввізним податком від

дешевшого імпортного вугілля, про податкові пільги вітчизняним товаровиробникам, державну підтримку експортерів (повернення ПДВ на експорт). За рахунок зняття подвійного оподаткування собівартість продукції в металургії, сільському господарстві, переробній промисловості, машинобудуванні, енергетиці зменшиться на одну третину.

На основі проведених економічних реформ і реструктуризації промисловості створюються сприятливі умови для припливу іноземних інвестицій.

На основі проведених досліджень встановлено, що до найбільш впливових інструментів зовнішньоекономічної діяльності належать державні митно-тарифні системи. Мита поділяють на фіскальні та протекціоністські. Мета фіскальних мит — забезпечити надходження в бюджет, тому вони невисокі й охоплюють невелику групу товарів. Протекціоністські мита використовуються для захисту національного товаровиробника від іноземних конкурентів.

На даному етапі розвитку слід зазначити, що величина мита залежить від країни. Антидемпінгові мита використовують при оподаткуванні товарів, що продаються за цінами, нижчими від їхньої допустимої вартості. Каральні мита мають — дискримінаційний характер і призводять до загострення відносин між країнами. Митний тариф — систематизований перелік товарів із зазначенням мита, яким вони оподатковуються [45, С. 67-77].

В практичній діяльності основними формами кількісних обмежень є квотування та ліцензування. Квотування — це дозвіл на ввезення іноземних товарів лише певної кількості й у певний період часу. Ліцензування означає, що імпортер або експортер має одержати від державного органу спеціальний дозвіл (ліцензію) на ввезення або вивезення товарів.

Якщо ж досліджувати проблематику імпортних податків, що запроваджуються для підвищення ціни на товари, то до них можна віднести імпортні депозити, а також численні адміністративні, прикордонні та інші стягнення з імпорту.

Водночас держава реалізує інтенсивні дії для підтримки експорту. До них належать пряме й непряме субсидування, надання державних експортних кредитів.

У випадку зростання дефіциту торговельного балансу держава, стимулюючи експорт і обмежуючи імпорт, сприяє скороченню товарного дефіциту.

Головний аспект валютного регулювання — це валютний курс національної грошової одиниці.

Науковці-практики виділяють два полярно протилежних варіанти системи валютних курсів:

1) система гнучких, або плаваючих, курсів, за якої обмін однієї національної валюти на іншу визначається попитом і пропозицією;

2) система жорстко фіксованих валютних курсів, за якої зміні валютних курсів у результаті коливань попиту й пропозицій перешкоджає державне втручання. Гнучкі валютні курси автоматично коригуються таким чином, що в кінцевому підсумку зникають дефіцити й активи платіжних балансів, але поряд з такими перевагами, як автоматичне усунення системи неплатежів, дана система може створювати надзвичайно важливі проблемні моменти:

1) невизначеність у торгівлі й прибутках. При укладанні довгострокових контрактів з фіксацією курсу це може призвести до збитків однієї зі сторін, якщо до кінця цього періоду курс змінився;

2) умови торгівлі країни можуть погіршитися при падінні інтернаціональної вартості її валюти. Наприклад, збільшення ціни гривні в доларах буде означати, що Україна повинна експортувати більший обсяг товарів і послуг для фінансування певного обсягу імпорту із США;

3) нестабільність. Вільне коливання валютних курсів може мати суттєвий вплив на дестабілізуючу внутрішню економіку. Значні коливання курсу можуть викликати дисбаланс в галузях, що виготовляють товари на експорт. Якщо курс гривні різко падатиме, з'являться інфляційні тенденції, збільшиться експорт, підвищаться ціни на імпорт. Якщо курс гривні зросте, скоротиться експорт, збільшиться імпорт, може виникнути безробіття, а також знизиться інфляція.

Досліджуючи фінансові валютні курси, що встановлюються деякими країнами з метою усунення недоліків системи гнучких курсів. При зміні попиту й пропозиції

держава для стабілізації закріпленого нею курсу валюти повинна прямо чи побічно втручатися в специфіку функціонування валютного ринку.

Слід зазначити, що існує кілька способів такого втручання:

1. Використання валютних резервів. Для цього держава шляхом переговорів з МВФ обговорює розмір стабілізаційного фонду для підтримки курсу національної валюти. МВФ встановлює також валютний коридор, коли курс валюти може змінюватися в допустимих межах.

2. Впровадження прямого контролю за торговими й фінансовими потоками. Зокрема, можна значно скоротити імпорт шляхом впровадження мита або квот, субсидування деяких експортних товарів. Головна проблематика, яка виникає при цьому, полягає в тому, що скорочується обсяг світової торгівлі, деформується її структура.

3. Валютний контроль: раціонування. Уряд може встановлювати вимогу про продаж йому всієї валюти, отриманої експортером. На основі чого, у свою чергу, розподіляє, або раціонує, цей невеликий запас валюти між різними імпортерами, яким вона необхідна. Отже, як наслідок обмежується розмір імпорту. Негативним моментом такого контролю є порушення зв'язків, які склалися — дискримінація окремих імпортерів.

4. А також деякі заходи внутрішнього макроекономічного регулювання, наприклад податкова й грошова політика, за яких усувається нестача валюти, обмежується попит на імпортні товари та ін [7, С. 11-12].

Загалом система регульованих національними банками плаваючих валютних курсів (з метою недопущення різних змін) обґрунтована як важлива в налагодженні раціональних міжнародних зв'язків.

На основі вище описаного, можна встановити, що організація міжнародної торгівлі відіграє суттєву роль у вирішенні центрального питання економічного життя: що виробляти, скільки й для кого?

Зовнішньоекономічна діяльність в сучасних ринкових умовах передбачає співробітництво країн, які значно різняться національною вартістю продукції, станом платіжних балансів, фінансово-бюджетних та грошово-кредитних систем.

Основні форми й засоби державного регулювання застосовуються в процесі здійснення зовнішньоекономічної політики. Головні типи зовнішньоторговельної політики — протекціонізм та політика вільної торгівлі.

Політика вільної торгівлі передбачає ліквідацію будь-яких перешкод щодо надходження в країну іноземних товарів, проте практики зазначають, що її не вдавалося проводити на практиці. Представники даної політики — країни, які здатні займати позиції лідерів в конкурентній боротьбі.

Завдячуючи вільній торгівлі, яка базується на основному принципі порівнянних витрат, світова економіка може досягти більш ефективного використання ресурсів і вищого рівня добробуту. Але сучасних умовах існує практика протекціонізму.

У монографічних виданнях встановлено, що протекціонізм — державна політика захисту внутрішнього ринку від іноземних конкурентів шляхом використання спеціальних заходів щодо зниження конкурентоспроможності іноземних товарів. В даній ситуації реально національне виробництво, захищене від іноземної конкуренції, може опинитися під загрозою виникнення застійних явищ.

Науковці виділяють такі протекціоністські заходи:

а) система протекціоністських мит, які призначені для захисту вітчизняних товаровиробників, а також забезпечення бюджету додатковими надходженнями від податкових платежів;

б) впровадження квот на імпорт, які обмежують його понад визначену кількість;

в) нетарифні бар'єри, до яких належить система ліцензування (вимоги від імпортера отримання ліцензій), заборона імпорту певних товарів. Наприклад, Великобританія заборонила імпорт вугілля, Норвегія до 1984 р. Встановлювала заборону на імпорт продовольства з метою збереження національної галузі [17, С. 121-122].

Звичайно, що у практичній діяльності виникає запитання: “Чим зазвичай викликано обмеження імпорту, які аргументи висуваються на підтримку використання обмежень зовнішньої торгівлі?”. По-перше, це захист галузей,

пов'язаних з національною обороною; по-друге, захист сільського господарства; по-третє — захист більш високорозвинутих країн від напливу дешевої робочої сили й виготовлених нею товарів. У той же час застосування тарифів, квот та інших бар'єрів робить імпортовані товари й послуги дорожчими, що відбивається на рівні життя населення.

До важливих важелів фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності належить і регулювання міжнародної міграції робочої сили, тобто переміщення працездатного населення, зумовленого економічними причинами. На основі проведених досліджень встановлено, що обсяг міграційних потоків регулюється з урахуванням професійного, вікового та соціального складу іноземної робочої сили. Міграційні потоки з практичної точки зору поділяються на малокваліфікованих та кваліфікованих спеціалістів.

Статус іноземних працівників встановлюється державою. Він, як правило, узгоджується з нормативними актами Міжнародної організації праці та закріплюється регіональними чи двосторонніми угодами (у 1994 р. така двостороння угода укладена між Україною й Польщею). У країнах Європейського союзу відбувається вільний рух робочої сили в даних межах.

В умовах дисбалансу економіки до ринкових відносин на зовнішньоекономічну діяльність встановлюють основні стратегічні напрямки розвитку. Для України першочерговим завданням у галузі зовнішньоекономічних зв'язків стає інтеграція у світову економіку.

1.2. Основні передумови інтеграційних процесів у світову економіку

В умовах функціонування макроекономічної нестабільності реалізації курсу на відкритість економіки, свободу торгівлі стає домінуючою світовою тенденцією, оскільки визначає перед країною ряд потенційних переваг: збільшення обсягу національного доходу у результаті зростання обсягів ресурсів та факторів виробництва, що залучаються до міжнародного обороту; перехід від традиційного

товарообміну до більш високих форм співробітництва (науково-технічної кооперації, виробничої інтеграції) і тощо; збільшення ступеня мобільності національних факторів виробництва; прискорення формування у країні ринкової інфраструктури. Слід зазначити, що усе це може відбуватися завдяки реалізації фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної політики [1, С. 15–19]. Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) є важливою складовою економіки будь-якої держави, без якої не можливе її розвиток функціонування. Оскільки, вона передбачає собою процес реалізації зовнішньоекономічних зв'язків, що включають міжнародну торгівлю, здійснення спільного підприємництва, надання послуг та інші форми співробітництва на міжнародній арені.

Проблеми зовнішньоекономічної діяльності завжди привертала увагу теоретиків, розглядалися у працях класиків політичної економії. У свій час А. Сміт стверджував, що основою багатства нації і народів служить розподіл праці, що міжнародний розподіл праці має здійснюватися з урахуванням абсолютних переваг, які має дана країна. Подальшого розвитку теорія міжнародного розподілу праці набула в роботах Д. Рікардо, якій сформулював загальний принцип взаємовигідної торгівлі і міжнародної спеціалізації, що включав і принцип абсолютної переваги [14].

У ринкових умовах фінансові важелі регулювання експорту й імпорту має здійснюватися з обережністю. Більшість зарубіжних теоретиків поділяють думку про те, що швидкий економічний підйом Японії і Південної Кореї значною мірою пояснюється тим, що політика їх урядів спрямована на розвиток і підтримку ключових галузей. Виділення таких галузей має бути цілеспрямованим і відповідати критеріям можливості економії на масштабах і високому рівні витрат на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) [9].

Дослідження, проведені Центром прогнозних досліджень і міжнародної інфляції у Франції, свідчать, що в сучасних умовах обмін між національними економічними просторами здійснюється в основному підприємствами. Тому для формування сучасних міжнародних економічних відносин необхідно визначити місце і роль підприємств в обміні товарами і напрямках руху капіталів [36, С. 76–94].

Таким чином, можна дійти висновку про те, що розглянуті теорії дають загальне уявлення про розвиток міжнародного розподілу праці і торгівлі. Аналіз даних теорій показує наявність у них спільних рис і певної спадковості. Разом з тим варто визнати, що не можна віддати перевагу будь-якій із них. Кожна теорія розвиває попередню і відповідає сформованим економічним умовам у свій час і, як правило, у країні, економіка якої досліджується.

Виходячи з поширених у літературі поглядів [8, С. 33–35], зовнішньоекономічна діяльність являє собою складний багатогранний процес, що дозволяє суб'єкту підприємницької діяльності більш ефективно здійснювати виробничо-господарську діяльність усього підприємства. Зовнішньоекономічну діяльність, як і будь-яку іншу, підприємство здійснює за різними напрямками. Залежно від наявності або відсутності досвіду ЗЕД у стратегії цієї діяльності буде визначено різні пріоритети. Так, якщо підприємство ще не працювало на зовнішніх ринках, то на перше місце за наявності конкурентоспроможної продукції (робіт, послуг) буде встановлено задачу щодо виходу на зовнішні ринки. Розв'язання даної задачі має базуватися на глибокому вивченні стану зовнішнього ринку продукції і розробці на цій основі комплексу маркетингових заходів щодо вибору конкретного сегменту і просування товару за межі держави. Якщо підприємство вже працює на зовнішньому ринку, то домінуватиме задача закріплення у вже зайнятих ним нішах, розширенні їх і можливої експансії в інші географічні регіони. Подальші задачі підприємства в галузі ЗЕД будуть поставлені в напрямі вирішення проблем вибору оптимальних параметрів даної діяльності, що формується під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів стосовно підприємства.

Узагальнюючи досвід провідних компаній, можна зробити такий висновок: фактори зовнішнього характеру, які впливають на діяльність підприємства, можна розділити на дві групи: фактори, що знаходяться за межами держави та в середині держави [11, С. 115–112].

До першої групи можна віднести: стан світової економіки, міжнародні економічні зв'язки держави, стан і тенденції розвитку міжнародних ринків, на яких функціонує або має функціонувати підприємство; фактори наступного рівня – це

стан і розвиток міжнародних економічних зв'язків підприємства, його імідж; затребуваність, якість, оригінальність (унікальність) виробленої продукції і т.д. Кожний із вказаних факторів, у свою чергу, обумовлений впливом різних причин.

До факторів другого порядку, що формуються і регулюються всередині держави, належать: рівень розвитку економіки держави в цілому, її місце у світовій економіці, політика держави стосовно структури національної економіки, інвестиційної, підприємницької діяльності, податкова, митна, інвестиційна і регіональна політика; стан галузі, у якій функціонує підприємство; наявність і кількість підприємств, що випускають аналогічну продукцію і товари-замінники; стан економіки регіону, в якому знаходиться підприємство; наявність і доступність усіх видів ресурсів, необхідних для функціонування підприємства тощо.

До внутрішніх факторів, які підлягають фінансових важелів регулюванню на рівні підприємства, належать: наявність факторів виробництва, що дозволяє випускати конкурентоспроможну на внутрішньому і зовнішньому ринках продукцію; конкурентоспроможність і новизна продукції; можливість проведення міжнародного маркетингу; наявність маркетингових організаційних структур; рівень кваліфікації і система стимулювання персоналу, задіяного в зовнішньоекономічній діяльності; обсяг, якість і своєчасність одержання необхідної для здійснення ефективної зовнішньоекономічної діяльності інформації і т.д.

В сучасних трансформаційних умовах глобалізацій ні процеси як фактор розвитку зовнішньоекономічної діяльності обґрунтовується зближенням і уніфікацією бухгалтерського обліку, податкової політики, політики зайнятості, запровадженням єдиних стандартів, а також норм щодо параметрів технологічних процесів, експлуатаційних характеристик машин і механізмів, екологічних наслідків впровадження нової техніки і технології, правил безпеки експлуатації вже діючого виробничого апарата тощо. В таких умовах можна стверджувати, що системні зміни, що здійснюються, хоча до створення системи міжнародного розподілу праці і співробітництва в широкому розумінні у світовій економіці ще дуже далеко.

На основі вище описаного можна зробити висновок, що більш важливим на сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні вважаються економічні

підходи, що можуть зосередити свій вплив на ціні товару або фінансових важелів регулюванні обмеження обсягів товарів, які надходять в Україну [27]. Дані обсяги регулюються ліцензіями, квотами, а також може використовуватися так зване “добровільне” обмеження експорту та інші засоби (рис. 1.1). Формування ціни здійснюється за допомогою митних тарифів, метою яких є одержання коштів, а також регулювання інтенсивності зовнішньоторговельних потоків, а також захист вітчизняних товаровиробників.

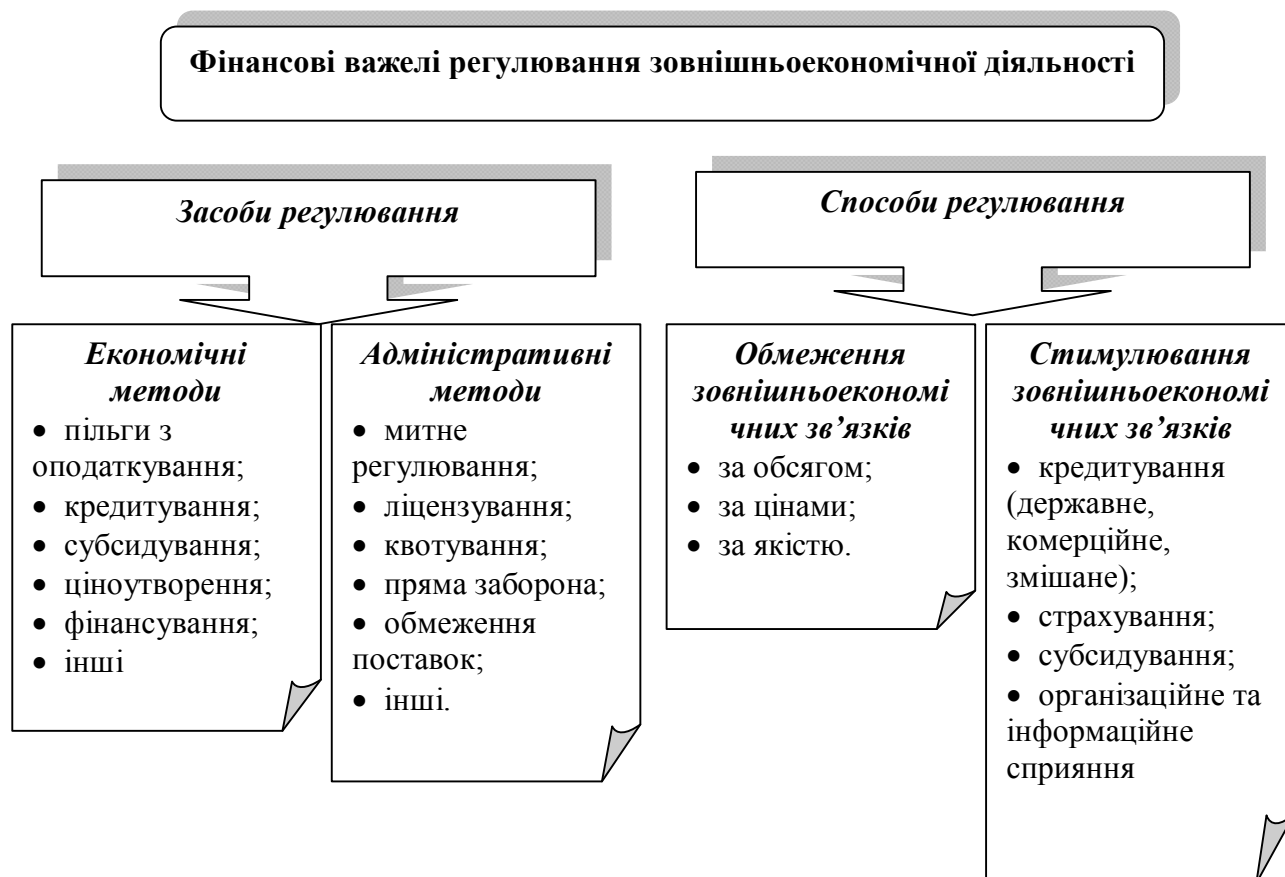

Рис. 1.1. Основні засоби та способи фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні [27]

Дані засоби звичайно повинні сприяти підвищенню ефективності виробничо-господарської діяльності окремих підприємств шляхом завантаження невикористаних потужностей, залучення до роботи кваліфікованих фахівців, посилення діяльності зі створення і виробництва нових конкурентоспроможних видів продукції, технологій, які сприятимуть просуванню товарів на зовнішні ринки і задовольнять потреби вітчизняних споживачів у якісній продукції. На основі

проведених досліджень встановлено, що мита є найважливішим інструментом, що дозволяють державі цілеспрямовано здійснювати і формувати зовнішньоекономічну політику держави.

Мито – це є непрямий податок з товарів, що переміщуються через митний кордон, а саме ввозяться, вивозяться чи проходять транзитом. Слід зазначити, що величина мита включається до ціни товарів, а аткож сплачується за рахунок кінцевого споживача. В Україні розміри ставок та види мита розроблено до норм Закону України “Про Митний тариф”, міжнародних договорів і нормативних актів уряду [44]. У законодавчому акті наведено Систематизований перелік ставок мита на ведено у законодавчому акті. На основі чого сплачуються ввезені на митну територію України товари або ті, що вивозяться за межі цієї території, або інші предмети.

На внутрішній ринку ввізні мита стягуються митницями у разі надходження іноземних товарів, а вивізні – це мита, нараховані на товари або інші об’єкти у разі їх вивозу за межі митної території України. Системну гнучкість митам реалізовується через спосіб їх нарахування. Слід відзначити, що до найбільш поширених мит в процесі здійснення імпортої діяльності відносять спеціальні, антидемпінгові і компенсаційні [27].

На сонові проведених досліджень нами встановлено, що спеціальні мита визначаються на більш високому рівні порівняно зі звичайними. Вони використовуються як один із основних засобів захисту від надмірного імпорту, коли будь-які товари ввозяться на умовах, що в перспективі можуть заподіяти шкоди вітчизняним товаровиробникам аналогічних або конкуруючих товарів; створюють умови недобросовісної конкуренції. Слід зазначити, що також часто є відповідним засобом на реалізацію будь-яких обмежень законних прав та інтересів суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності зі сторони будь-яких країн та її партнерів

Якщо ж розглядати антидемпінгові мита, тов вони забезпечують захист внутрішнього ринку від ввозу товарів за демпінговими цінами та використовуються у разі ввозу на митну територію України товарів за ціною, значно нижчою, ніж їх конкурентна ціна у країні експорту на даний момент цього експорту. Дані мита

також застосовують у разі вивозу за межі митної території України товарів за ціною, істотно нижчою, ніж ціни інших експортерів схожих або безпосередньо конкуруючих товарів на даний момент їх вивозу, якщо такий вивіз або ввіз завдає або може завдати шкоди вітчизняним товаровиробникам схожих або конкуруючих товарів та загальнодержавних інтересів України.

На основі проведених нами досліджень встановлено, що компенсаційні мита стягуються понад звичайні увізні та використовуються для зниження конкурентоспроможності імпортованих товарів на національному ринку. Слід зазначити, що на території України дані мита застосовуються у разі ввозу на митну територію України товарів, а також при виробничих процесах або експорті яких прямо чи частково застосовувалася субсидія. Також якщо даний ввіз завдає або може завдати збитків національним товаровиробникам схожих або безпосередньо конкуруючих товарів, чи практичній діяльності може перешкоджати організації або розширенню виробництва схожих товарів на території України. Компенсаційні мита також використовуються при вивозі за межі митної території України товарів, а також при виробництві чи експорті яких прямо або опосередковано використовувалася субсидія, або якщо такий вивіз завдає або може завдати шкоди національним інтересам України [64].

На основі проведених нами досліджень можна стверджувати, що ситуація, яка склалася в Україні, а саме цілеспрямоване застосування мита та інших заходів протекціонізму з боку держави може покращувати розвиток окремих галузей економіки, створюючи при цьому несприятливі умови конкурентної боротьби з іноземною продукцією.

Однак в таких умовах дисбалансу економіки можуть відбутися зворотній зв'язок. Тобто держава може втратити стимул вдосконалення виробничих аспектів та зниження витрат за допомогою застосування надто високих бар'єрів (митних або інших), держава може позбавити його стимулу до вдосконалення виробництва, зниження витрат. Як наслідок формується консерватизм та технічна недосконалість.

На розвиток виробництва негативно впливає посилення протекціонізму, який базується на імпортованих технологіях, сировині, напівфабрикатах, комплектних

виробах. В таких умовах існує різке підвищення цін на продукцію, яка є невисокої якості і як наслідок підвищення митних тарифів стає не вигідним для окремої кількості товаровиробників [38]. На нашу думку схожі стратегічні напрямки розвитку не є корисними для держави. Тому в таких умовах усе вище описане призводить до зростання цін на товари та зниження якісних характеристик та зменшення частки ринку.

Досліджуючи структуру митного тарифу України (рис. 1.2) спостерігається, що найбільш поширеною є адвалерні ставки. Митні ставки встановлюються в залежності від існування та рівня товарів-аналогів, що виробляються в Україні в даний період часу. А ось для товарів, що не виробляються в Україні, визначено, що застосовуються доволі низькі, або нульові ставки.

Специфічні та комбіновані ставки ввізного мита в практичній діяльності застосовуються на обмежену кількісну товарну номенклатуру зовнішньоекономічної діяльності, а також підакцизні товари. Звичайно, що за цими ставками сплачується більше мито, ніж за адвалерними. Використання даних специфічних чи комбінованих ставок є обґрунтованим для товарів, які є низької якості або є ймовірні зниження митної вартості.

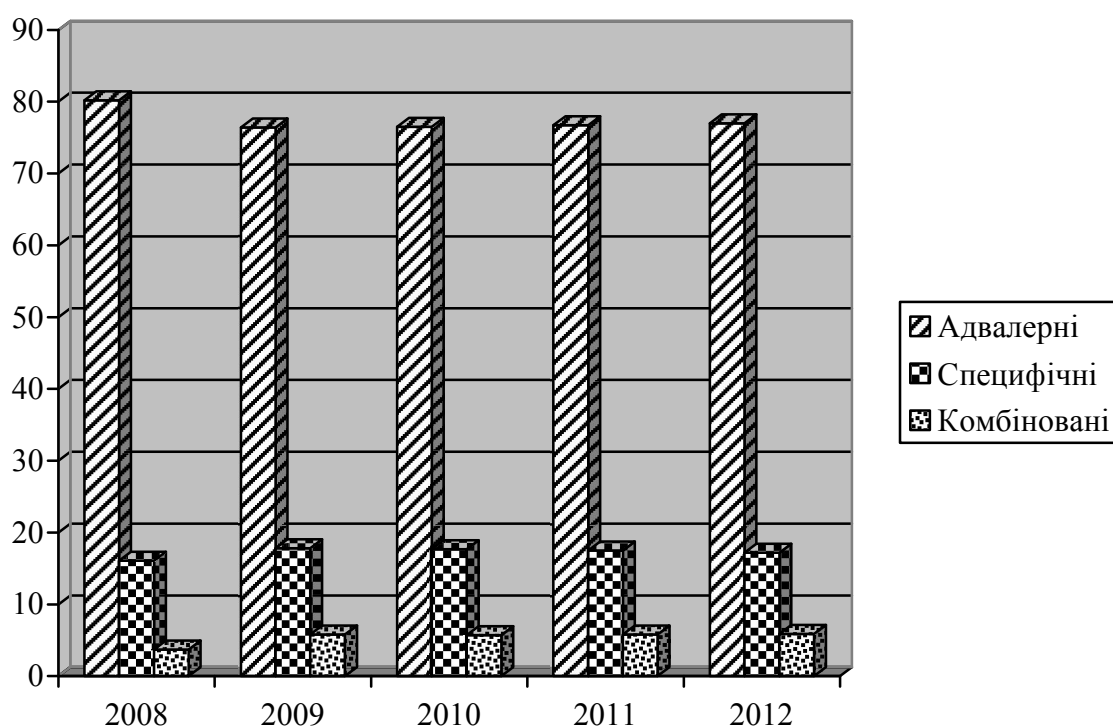

Рис. 1.2. Структура митного тарифу України [38]

На основі проведених теоретичних досліджень звичайно зрозуміло, що важливим фінансових методів державного впливу на зовнішньоекономічні відносини є комплекс адміністративних, або нетарифних методів, які на думку фахівців можна віднести до методів безпосереднього управлінського впливу [25, с. 94–98;]. Нетарифні методи регулювання – це встановлені в законодавчому порядку обмежувально-заборонні заходи, які перешкоджають проникненню імпортованих товарів на внутрішній ринок України з метою захисту інтересів вітчизняних виробників та споживачів. Діє методи регулювання є ефективним засобом обмеження та захисту. Слід зазначити, що до основних економічних нетарифних обмежень належать: особливі види мита, різні податки і збори, імпорти депозити, заходи валютного регулювання або паратарифні. Технічні нетарифні обмеження базуються на контролі за якістю або безпекою характеристик того чи іншого товару.

До методів нетарифного регулювання, запроваджених в Україні, належить також реєстрація зовнішньоекономічних договорів, ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій, одержання дозволів державних органів на виконання зовнішньоекономічної діяльності тощо. Так, у ст. 16 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” визначено підстави та види ліцензування і квотування експортно-імпортованих операцій. В Україні запроваджені та є чинними такі види експортно-імпортованих ліцензій: генеральна; разова (індивідуальна); відкрита (індивідуальна); антидемпінгова (індивідуальна); компенсаційна (індивідуальна); спеціальна (індивідуальна) [36].

Практичний досвід регулювання зовнішньоекономічних зв'язків, крім захисного, слід відзначити також має – наступальний арсенал – це такі заходи щодо розширення національного експорту, які реалізуються за допомогою широкого спектра практичних засобів з прямого субсидування сільськогосподарських товарів, стимулювання виробництва, дослідно-конструкторських розробок, з надання різного роду спектру послуг експортерам, виділення субсидій як за рахунок бюджетних, так

і коштів державних фондів, податкових і страхових пільг, надання кредитних ліній і державних гарантій по них. При цьому необхідно відзначити, що саме в цей бік зміщується центр ваги в зовнішньоекономічній політиці різних держав. В таких умовах функціонування особлива увага приділяється заходам з підтримки експорту готової продукції, що має призвести до посилення конкурентних позицій на міжнародній арені в подальшій перспективі.

Головним напрямком удосконалення таких аспектів є активне проникнення та закріплення на ринкових позицій країн, що розвиваються. Тому можна забезпечити високий рівень конкурентноспроможності та якісних характеристик продукції при реалізації обґрунтованої цінової політики національних товаровиробників [28].

На основі вище описаного можна стверджувати, що наявність такої кількості фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні створює умови реалізації фіскальної і регулюючої функцій податків. Але стимулююча і стримуюча підфункції регулюючої функції податків із застосуванням мит набувають особливої конкретності і цільової спрямованості. Звичайно, що це стосується фіскального призначення мит, адже вони забезпечують 3-4% доходної частини державного бюджету.

В таких умовах функціонування слід зазначити неадекватність прийнятих митним регулюванням засобів результатам здійснення митної політики; так, зі зростанням митних ставок, як адвалерних, так і специфічних. Оскільки, обсяги їх надходжень у державний бюджет знижуються, зростають обсяги контрабандного переміщення товарів через кордон і загальної тінізації зовнішньоекономічної діяльності. Також умови конкуренції в Україні порушуються, що як наслідок призводить до розвитку недосконалої конкуренції, а це негативно впливає на економічну безпеку держави в цілому.

На основі проведених досліджень міжнародної практики, слід зазначити, що розвиток міжнародних економічних відносин пов'язується з лібералізацією зовнішньоекономічної діяльності, послідовним зниженням мит, а також встановленням їх на досить низькому рівні (близько 3-4%) [13]. Висновки про доцільність зниження податкового тиску на експортовані товари описують у своїх

наукових працях зарубіжні науковці. Вони стверджують, що матеріальні вигоди від послідовного застосування принципу вільної торгівлі вище, ніж втрати національної економіки від надходження конкурентоспроможних товарів із-за кордону.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити такі висновки:

– обсяги експортно-імпортних операцій в Україні досить значні. Вони обумовлені зв'язками, що складаються десятиліттями, і тому участь держави в їх активізації або навпаки – в уповільненні, або припиненні у разі загрози національної економічної безпеки є необхідною, обґрунтованою. Мита залишатимуться інструментом регулювання державної зовнішньоекономічної політики в галузі експорту й імпорту товарів та інших об'єктів;

– податкова і митна системи мають урахувати характер та особливості товарних потоків експорту, що сформувалися, імпорту і регулювати їх інтенсивність з урахуванням національних інтересів України в рамках відповідних економічних програм;

– точкова, безсистемна, часта зміна фінансових важежів зовнішньоекономічної діяльності не дозволяє національним товаровиробникам прогнозувати ці процеси та змушує їх шукати способи відхилення від оподаткування і виводити свої обороти за межі офіційної статистики;

– стабілізація режимів застосування мит дозволить посилити регулюючу функцію та ефективно впливати на структурну політику і відтворювальні процеси, а також більш точно виконувати фіскальне призначення з формування коштів державного бюджету і легалізації доходів підприємств;

– механізми формування і застосування мит мають потребу в удосконаленні. Це стосується, насамперед, визначення величини ставок, зв'язок даного параметра з обсягами попиту і споживання даного товару в державі, цін і витрат на його виробництво всередині України і на світових ринках, доцільності розширення і зниження обсягів експорту й імпорту конкретного товару даної галузі з урахуванням виробництва цього товару на достатньому, недостатньому або надлишковому рівні;

– необхідно розширити використання специфічних і комбінованих мит як більш гнучких інструментів порівняно з адвалорними;

– проблеми митного регулювання мають розглядатися в контексті загального реформування економіки України, у тісному зв'язку з податковою системою України, враховувати основні положення податкових і прийнятого бюджетного кодексів, а також діючі системи міжнародних економічних відносин інших країн і підходи, вироблені теоретиками, які досліджують проблеми міжнародного розподілу праці і розвитку світової торгівлі.

1.3. Сутність та особливості нормативно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Слід звернути увагу на те, що в сучасних умовах мароекономічної нестабільності в Україні зовнішньоекономічну діяльність можуть здійснювати суб'єкти господарювання всіх форм власності. Зовнішньоекономічна діяльність цих суб'єктів регулюється нормативно-правовими документами, основним з яких є Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, а також іншими нормативними актами, що регулюють різні аспекти зовнішньоекономічної діяльності, а саме: Господарський кодекс України, закони України “Про Митний тариф”, “Про оподаткування прибутку підприємств”, “Про податок на додану вартість”, “Про загальні начала створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон”, “Про спеціальні економічні зони і спеціальний режим інвестиційної діяльності” та іншими [68]. Фінансовий механізм регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні включає сукупність програмно—координаційних, вартісних, інституційних, правових форм, методів, принципів, інструментів і важелів, які використовуються при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності (рис. 1.3).

Відповідно до Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” зовнішньоекономічна діяльність являє собою діяльність суб'єкта господарювання України та іноземних суб'єктів господарювання, яку побудовано на відносинах між ними як на території України, так і за її межами [55].

Зовнішньоекономічна діяльність має встановлене правове поле, що дозволяють оформити зовнішньоекономічні угоди у вигляді зовнішньоекономічного

договору (контракту). Контакт є матеріально оформленою угодою двох або більшої кількості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності і їх зарубіжних контрагентів, спрямованою на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав і обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності. Здійснення зовнішньоекономічної діяльності в Україні відповідно до Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" базується на таких основних принципах [43]:

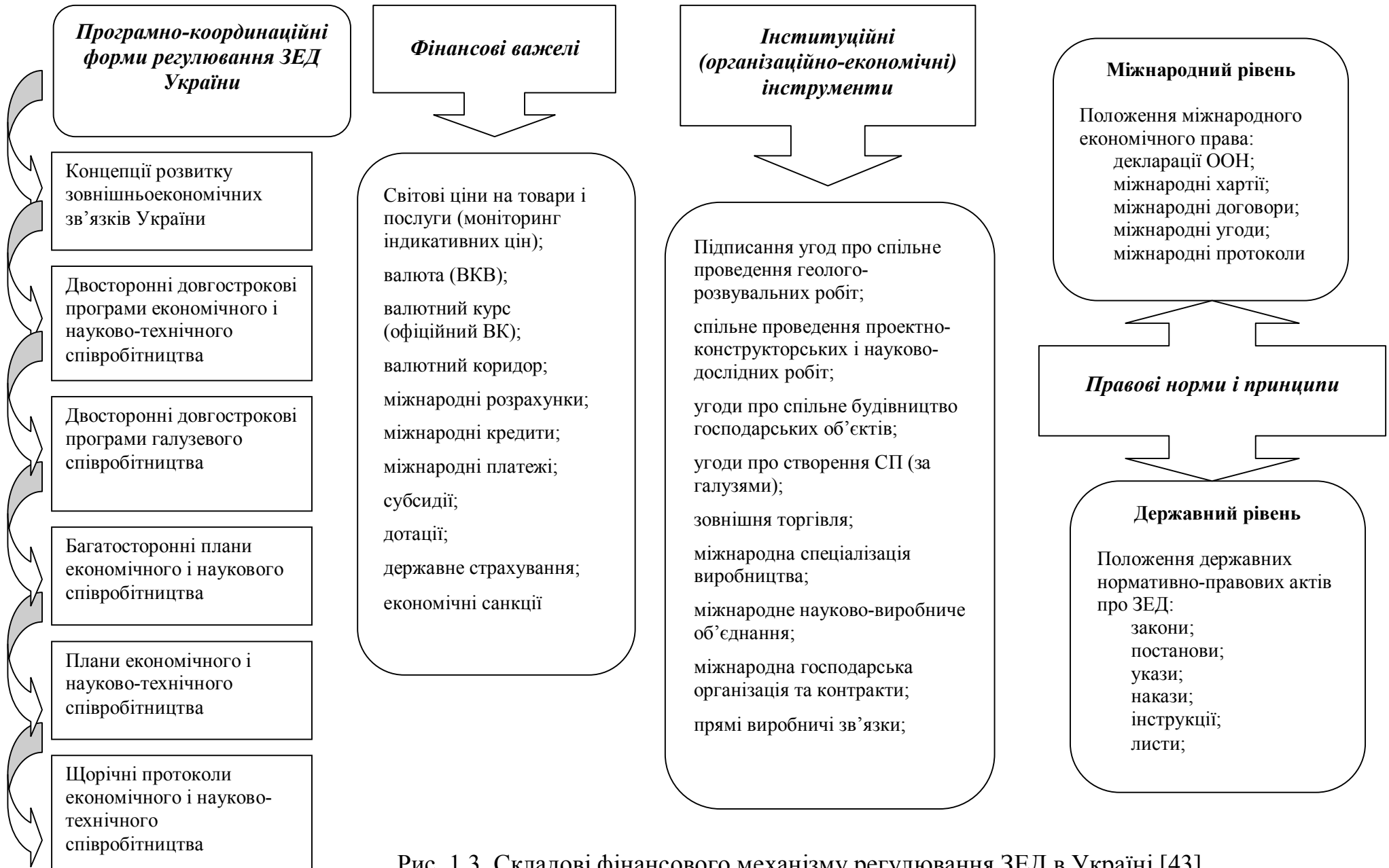

Рис. 1.3. Складові фінансового механізму регулювання ЗЕД в Україні [43]

1. Принцип суверенітету народу України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, що полягає у:

– виключному праві народу України самостійно і незалежно здійснювати ЗЕД на території України, керуючись при цьому законами, що діють на її території;

– зобов'язаннях України неухильно виконувати всі договори і зобов'язання в галузі міжнародних відносин.

2. Принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва, що полягає у:

– праві суб'єктів ЗЕД добровільно вступати у зовнішньоекономічні зв'язки;

– зобов'язанні дотримуватися норм і правил українського законодавства при здійсненні ЗЕД;

– виключному праві власності суб'єктів ЗЕД на всі результати, одержані від зовнішньоекономічної діяльності.

3. Принцип юридичної рівності і недискримінації полягає у:

– рівності перед законом усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності при здійсненні ЗЕД;

– забороні будь-яких, крім передбачених Законом “Про зовнішньоекономічну діяльність”, дій держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація суб'єктів ЗЕД, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками;

– неприпустимості обмежувальної діяльності з боку будь-яких суб'єктів за винятком випадків, передбачених чинним законом.

4. Принцип верховенства права передбачає:

– регулювання ЗЕД тільки законами України;

– заборону застосування підзаконних актів і актів управління місцевих органів управління, що будь-якими способами створюють для суб'єктів ЗЕД менш привабливі умови, ніж ті, що встановлені даним законом.

5. Принцип захисту інтересів суб'єктів ЗЕД полягає в тому, що Україна як держава:

– забезпечує рівний захист інтересів усіх суб'єктів ЗЕД та іноземних суб'єктів господарської діяльності на її території відповідно до законодавчих актів країни;

– сприяє рівному захисту всіх суб'єктів ЗЕД України за кордоном відповідно до норм міжнародного права;

– здійснює захист державних інтересів України на її території і за кордоном тільки відповідно до законів України, умов підписаних нею міжнародних договорів і норм міжнародного права.

6. Принцип еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу у разі ввозу і вивозу товарів передбачає прозоре здійснення експортно-імпортних операцій.

Згідно з чинним законодавством суб'єктами регулювання ЗЕД в Україні є:

– фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни й особи без громадянства, що постійно проживають на території України;

– юридичні особи, що зареєстровані в Україні і постійно знаходяться на її території (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, союзи, концерни, консорціуми, торгові доми, посередницькі і консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові об'єднання, міжнародні об'єднання та ін.), у тому числі юридичні особи, майно і (або) капітал яких знаходиться цілком у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

– об'єднання фізичних, юридичних осіб, осіб, що не є юридичними відповідно до законів України, але мають постійне місцезнаходження на території України і яким не заборонено законами України здійснювати господарську діяльність;

– структурні підрозділи іноземних суб'єктів господарської діяльності, що не є юридичними особами відповідно до законів України (філії, відділення і т.д.), але мають постійне місцезнаходження на території України;

– спільні підприємства за участі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

– інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

До основних видів зовнішньоекономічної діяльності згідно чинного законодавства, яку здійснюють в Україні суб'єкти, належать:

– експорт та імпорт товарів, капіталу і робочої сили;

– надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, у тому числі: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експертних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, навчальних, аудиторських, юридичних, туристичних та інших, що не заборонено законами України;

– наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, освітня та інші види кооперації з іноземними суб'єктами господарської діяльності, навчання і підготовка фахівців на комерційній основі;

– міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами;

– кредитні і розрахункові операції;

– створення банківських, кредитних і страхових установ за межами України, а також створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених чинним законодавством;

– спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності щодо створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій і спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;

– підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності, аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України;

– організація і здійснення діяльності у сфері проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі за участі суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

– організація і здійснення оптової, консигнаційної і роздрібною торгівлі на території України за іноземну валюту у випадках, передбачених законами України;

– товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними

суб'єктами господарської діяльності;

– орендні, у тому числі лізингові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності й іноземних суб'єктів господарської діяльності;

– операції з придбання, продажу й обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах і на міжбанківському валютному ринку;

– роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами; роботи іноземних фізичних осіб на контрактній платній основі із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами;

– інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо або у винятковій формі законами України.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється такими структурами: Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Національним банком України, Міністерством економіки України, Державним управлінням митного контролю України.

Звичайно, що провідна роль належить вищому органу держави – Верховній Раді України, до компетенції якої належить:

– прийняття, анулювання і зміна законів, що стосуються зовнішньоекономічної діяльності;

– затвердження основних напрямів зовнішньоекономічної політики України;

– розгляд, затвердження і зміна структури органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

– підписання міжнародних договорів України відповідно до чинного законодавства про міжнародні договори;

– встановлення спеціальних режимів зовнішньоекономічної діяльності на території України;

– затвердження переліку товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню або забороняється відповідно до Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність”.

Кабінет Міністрів України, у свою чергу, уповноважений вирішувати ряд

проблемних аспектів зовнішньоекономічної діяльності, а саме:

- визначає методи здійснення зовнішньоекономічної політики України відповідно до законів України;

- здійснює координацію діяльності міністерств, державних комітетів і відомств України з питань регулювання зовнішньоекономічної діяльності, координує роботу торговельних представництв України в інших державах;

- приймає нормативні акти з питань зовнішньоекономічної діяльності у випадках, передбачених законами України;

- проводить переговори й укладає міжурядові угоди України з питань зовнішньоекономічної діяльності у випадках, передбачених законами України про міжнародні договори, забезпечує виконання міжнародних договорів України з питань зовнішньоекономічної діяльності всіма державними органами України, що контролює Кабінет Міністрів України, залучає до їх виконання інші суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності на договірних засадах;

- забезпечує складання платіжного балансу, зведеного валютного плану України;

- відповідно до своєї компетенції, визначеної законами України, вносить на розгляд до Верховної Ради України пропозиції про систему міністерств, державних комітетів і відомств – органів оперативного державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, повноваження яких не можуть бути вище повноважень Кабінету Міністрів України, які йому надано відповідно до чинного законодавства;

- здійснює заходи щодо формування валютного фонду України.

Основні вповноваження, які покладені на Національний банк України щодо зовнішньоекономічної діяльності зі свого боку:

- забезпечує збереження і використання золотовалютного резерву України та інших державних цінностей, що забезпечують платоспроможність України;

- представляє інтереси України у відносинах з центральними банками та іншими фінансово-кредитними інститутами інших держав, міжнародними банками та іншими фінансово-кредитними установами й укладає відповідні міжбанківські

угоди;

– регулює курс національної валюти України у співвідношенні до грошових одиниць інших держав;

– здійснює облік і розрахунки по наданих і одержаних державних кредитах і боргах, проводить операції з централізованими валютними ресурсами, що виділяються з Державного валютного фонду України в розпорядження Національного банку України;

– здійснює інші функції відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність” та інших законів України.

Національний банк України може делегувати виконання покладених на нього функцій іншому банку для здійснення зовнішньоекономічної діяльності України.

Досліджуючи функціональні аспекти щодо проведення зовнішньоекономічної діяльності Міністерство економіки України встановлено:

– забезпечує проведення єдиної зовнішньоекономічної політики при здійсненні суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності виходу на зовнішній ринок, координацію їхньої зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі відповідно до міжнародних договорів України;

– здійснює контроль за дотриманням усіма суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі реєстрацію учасників зовнішньоекономічної діяльності, реєстрації окремих видів контрактів;

– виконує інші функції відповідно до законів України і “Положення про Міністерство економіки України”.

Після загальної характеристики правових основ здійснення зовнішньоекономічної діяльності господарюючих суб’єктів необхідно здійснити більш детальний аналіз нормативно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств та виділити його особливості в Україні.

У додатку № 1 до Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” зафіксовано понад 140 країн світу, яким згідно з рішенням ООН усі країни-члени організації мають надавати режим найбільшого сприяння, а у додатку 2 визначено ще 30 країн світу, яким надано режим найбільш сприятливих умов. Отже, у

сучасних умовах Україна має надавати близько 175 країнам світу режим найбільшого сприяння.

Поряд із загальними нормами, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність, діють деякі спеціальні правила, що стосуються окремих видів зовнішньоекономічної діяльності, або предметом яких є певні товари.

На основі проведених досліджень, встановлено, що експорт та імпорт товарів військового призначення і товарів, що містять інформацію, яка є державною таємницею, регулюються Положенням про порядок надання суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення і товарів, які містять дані, що є державною таємницею, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 08.06.1998 р.

У виконання Постанови Кабінету Міністрів України “Про сприяння зовнішньоекономічній діяльності” від 14.04.1999 р. № 593 Державною митною службою України, Міністерством економіки України та Державною податковою адміністрацією України наказом від 07.07.1999 р. № 411/488/357 затверджено критерії оцінки підприємств – резидентів України, під час здійснення якими зовнішньоекономічної діяльності застосовується режим сприяння.

На основі даних нормативно-правових актів під час здійснення підприємствами – резидентами України зовнішньоекономічної діяльності режим сприяння, що встановлено Постановою Кабінету Міністрів України, застосовується до підприємств, які відповідають наступним вимогам:

- є зареєстрованими в Україні резидентами – платниками податків (податку на додану вартість, податку на прибуток, акцизного збору);
- здійснюють зовнішньоекономічну діяльність протягом принаймні двох років, що передують моменту здійснення оцінки підприємства;
- є прибутковими протягом двох років, що передують моменту здійснення оцінки підприємства;
- не мають простроченої заборгованості по зовнішньоекономічних операціях протягом двох років, що передують моменту здійснення оцінки підприємства.

На основі вище описаного встановлено, що до засобів державного

регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємців належить ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій.

Згідно із ст. 381 ГК Кабінет Міністрів України може встановлювати перелік товарів (робіт, послуг), експорт та імпорт яких здійснюються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності лише за наявності ліцензії [48].

Порядок ліцензування експортно-імпортних операцій і види ліцензій визначаються чинним законодавством.

Режим квотування зовнішньоекономічних операцій вводиться у випадках, передбачених законом, діючими міжнародними договорами України і здійснюється шляхом обмеження загальної кількості та/або сумарної митної вартості товарів, які можуть бути завезені (вивезені) за певний період. Порядок квотування зазначених операцій і види квот визначаються у законодавчих актах.

Інформація про введення режиму ліцензування або квотування публікується в офіційних виданнях у порядку, встановленому законом. З метою формування раціональної структури експорту деяких видів товару і захисту внутрішнього ринку згідно із ст. 16 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” і відповідною Постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.1995 р. встановлено режим ліцензування і квотування. Згідно ст. 16 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” ліцензування і квотування експорту та імпорту вводяться Україною у разі:

- різкого погіршення розрахункового балансу України, якщо негативне сальдо його перевищує на відповідну дату 25% від загальної суми валютних вимог України;
- досягнення встановленого Верховною Радою України рівня зовнішньої заборгованості;
- значного порушення рівноваги щодо визначених товарів на внутрішньому ринку України, особливо стосовно сільськогосподарської продукції, продуктів рибальства, харчової промисловості та промислових товарів народного споживання першої необхідності;
- необхідності забезпечити певні пропорції між імпортною і вітчизняною сировиною у виробництві;

– необхідності здійснення заходів у відповідь на дискримінаційні дії інших держав;

– порушення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності правових норм цієї діяльності, що встановлено даним законом (вводиться як санкція режим ліцензування) та відповідно до міжнародних торгових угод, які укладає або до яких приєднується Україна (вводиться режим квотування).

На основі проведених досліджень встановлено, що на кожний вид товару може встановлюватися тільки один вид ліцензії.

Як свідчать результати узагальнень, квотування здійснюється шляхом встановлення режиму видачі індивідуальних ліцензій, причому загальний обсяг експорту (імпорту) за даними ліцензіями не повинен перевищувати обсягу встановленої квоти.

За кожним видом товару може встановлюватися тільки один вид квоти.

Ліцензії на експорт (імпорт) товарів видаються Міністерством економіки України. Ліцензування операцій з переміщення валютних коштів між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою інвестування та/або надання (одержання) кредитів здійснюється Національним банком України.

Забороняється одночасне встановлення на один товар режимів ліцензування та квотування, режиму оподаткування експорту (імпорту), за винятком випадків, передбачених законодавством, і режиму попередніх імпорتنих депозитів відповідно до ст. 19 закону.

Відповідно до ст. 6 Указу Президента України “Про заходи щодо запобігання експорту товарів походженням з України, які можуть розглядатися як демпінгові при врегулюванні торгових суперечок” від 25.08.1994 р. при здійсненні суб'єктами підприємницької діяльності України експортних та імпорتنих операцій безпосередньо або через зовнішньоторговельного посередника ціни мають відповідати цінам, які склалися або будуть складатися на відповідний товар на ринку експорту або імпорту на момент здійснення експортної, імпорتنної операцій. Відповідальність за обґрунтування цін за зовнішньоекономічними контрактами покладено на суб'єктів підприємницької діяльності.

Однак, як свідчить аналіз нормативної бази, незважаючи на акти, згідно з якими дотримувався принцип свободи у визначенні контрактних цін безпосередньо підприємствами, існує ряд випадків, коли контрактні ціни у сфері зовнішньоекономічної діяльності визначаються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України відповідно до цін, введених Міністерством економіки України.

Положення про індикативні ціни у сфері зовнішньоекономічної діяльності було затверджено Указом Президента України від 10.02.1996 р. № 124/96. Згідно із цим документом індикативні ціни визначено як ціни на товари, які відповідають цінам, що склалися або складаються на відповідний товар на ринку експорту або імпорту на момент здійснення експортної (імпоротної) операції з урахуванням умов поставки й умов здійснення розрахунків, визначених відповідно до законодавства України. Зазначено, що індикативні ціни встановлюються на товари:

- до експорту яких вжито антидемпінгових заходів або розпочато антидемпінгові розслідування (процедури) в Україні або за її межами;
- до яких застосовуються спеціальні імпортні процедури відповідно зі ст. 19 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність”;
- до експорту яких встановлено режим квотування, ліцензування;
- до експорту яких встановлено спеціальні режими.

Міністерство економіки України приймає рішення про введення індикативних цін на відповідні товари та розробляє і затверджує перелік індикативних цін. Таке рішення та перелік індикативних цін публікуються даним міністерством або уповноваженими організаціями в газеті “Урядовий кур'єр” не менш одного разу на місяць.

Індикативні ціни, введені у вищевказаному порядку та випадках, є обов'язковими до запровадження суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності всіх форм власності при укладанні та виконанні зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

Крім того, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які здійснили експорт або імпорт товарів, робіт, послуг за бартерним договором, були зобов'язані протягом п'яти робочих днів від дня підписання акта або іншого документа, що

засвідчує виконання робіт або надання послуг, повідомити органи державної митної служби України (при імпорті або експорті за договором товарів) або органи державної податкової служби України (при імпорті або експорті роботи або послуги) про факт здійснення експорту товарів (робіт, послуг). За кожний день неподання або несвоєчасного подання зазначеної інформації нараховується пеня в розмірі 1% вартості експортованих товарів (робіт, послуг) за кожний день прострочення.

Механізм захисту національного товаровиробника від демпінгового імпорту з боку інших країн, митних союзів або економічних груп, порядок порушення та проведення антидемпінгових розслідувань і застосування антидемпінгових заходів встановлено в Законі України “Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту” від 22.12.1998 р. Визначення механізму захисту національного товаровиробника від субсидованого імпорту з боку інших країн, митних союзів й економічних груп, принципи та порядок порушення і проведення розслідувань, а також застосування компенсаційних заходів регулюються також Законом України “Про застосування спеціальних мір щодо імпорту в Україну” від 22.12.1998 р.

Внаслідок порушення правил здійснення зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, порушення термінів розрахунків по зовнішньоекономічних операціях, а економіка України зазнає значних збитків.

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності несуть відповідальність у видах і формах, що передбачено ст. 33 та 37 закону “Про зовнішньоекономічну діяльність”, іншими законами України та/або зовнішньоекономічними договорами (контрактами).

Відповідно до ст. 33 закону “Про зовнішньоекономічну діяльність” у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що визначається цим та іншими пов'язаними з ним законами України, передбачено застосування таких видів відповідальності:

– майнова відповідальність. Вона застосовується у формі матеріального відшкодування прямих, побічних збитків, упущеної вигоди, матеріального відшкодування моральної шкоди, а також майнових санкцій. Якщо порушення

суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності або іноземними суб'єктами господарської діяльності закону “Про зовнішньоекономічну діяльність” або пов'язаних з ним законів України призвели до виникнення збитків, втрати вигоди та/або морального збитку інших суб'єктів або держави, то суб'єкти, що порушили закон, несуть матеріальну відповідальність у повному обсязі;

– спеціальні санкції, а саме: накладення штрафів у випадках несвоєчасного виконання або невиконання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності своїх зобов'язань; тимчасового призупинення зовнішньоекономічної діяльності (банки, що уповноважено не приймають доручень на перерахування коштів на користь резидентів). Положення про порядок застосування до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності спеціальних санкцій, що передбачено ст. 37 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, затверджено наказом Міністерства економіки від 17.04.2000 р. № 52;

– тимчасове призупинення зовнішньоекономічної діяльності щодо українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності означає позбавлення права здійснювати всі види зовнішньоекономічної діяльності, передбачені ст. 4 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, за винятком: завершення розрахунків по зовнішньоекономічних операціях, при яких з боку українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності або іноземних суб'єктів господарської діяльності були перераховані кошти до застосування цієї санкції; завершення розрахунків по зовнішньоекономічних операціях за продукцію, відвантажену за межі України українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності або відправлену в Україну іноземними суб'єктами господарської діяльності до застосування цієї санкції.

Санкції у вигляді тимчасового призупинення зовнішньоекономічної діяльності можуть застосовуватися Міністерством економіки України до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у разі здійснення ними таких дій у сфері зовнішньоекономічних відносин:

- які можуть зашкодити інтересам національної економічної безпеки;
- які призводять до порушень міжнародних зобов'язань України;
- якщо суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, до якого раніше була застосована санкція – індивідуальний режим ліцензування, протягом року після її застосування не вжив заходів щодо приведення своєї діяльності у відповідність до вимог чинного законодавства у сфері зовнішньоекономічних відносин.

На основі критичного аналізу нормативно-правових актів доведено, що система регулювання ЗЕД в Україні не є сукупністю застиглих засобів, форм і методів, як і будь-якому явищу їй притаманні зміни та перевтілення. Під впливом соціально-економічних, політичних та інших умов застарілі інструменти змінюються на більш ефективні або додаються нові.

Отже основі вище описаного можна зробити висновок, що фінансові важелі регулювання зовнішньоекономічної діяльності має забезпечити:

- захист економічних інтересів України і законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- створення рівних можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з метою розвитку всіх видів підприємницької діяльності незалежно від форм власності, використання доходів і здійснення інвестицій;
- заохочення конкуренції і ліквідацію монополізму в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Висновки до розділу 1

На основні проведених нами досліджень встановлено, що будь-яка сфера зовнішньоекономічної діяльності має бути регламентованою та обумовлена певними параметрами. Це стає можливим за умов ефективних фінансових важелів регулювання даною діяльністю.

Так, звертаємо увагу на те, що фінансові важелі регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється за допомогою нормативно-правової

бази у вигляді законів, постанов, інструкцій, методичних матеріалів, що регламентують організаційні, технічні процедури і правила ЗЕД. Для стримування імпорту і підтримки вітчизняних товаровиробників уряд держави використовує квоти та мита.

Встановлено, що основною метою забезпечення зовнішньоекономічної діяльності держави – є реалізація національних інтересів, пов'язаних з ефективністю прогресивного розвитку державної і суспільної систем через розвиток зовнішньоекономічної складової національної економіки.

Нами також обґрунтовано, що найбільш впливові зовнішньоекономічні загрози фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності (екзогенного походження) щодо макроекономічної стабільності України: структура зовнішньої торгівлі (торговельного балансу країни); міжнародна інвестиційна позиція держави; вплив міжнародних економічних організацій і ТНК на економіку в середині країни; вплив негативних наслідків глобалізації і світових криз. Найбільш впливовими зовнішньоекономічними загрозами ендogenous походження є: неефективна робота державних органів у частині забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України; тінізація економіки, криміналізація економічних відносин, корупція; неефективне валютно-фінансове регулювання, включаючи стан зовнішнього боргу держави; високий рівень політичного протистояння.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ ВАЖЕЛІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ РИНКОВИХ УМОВАХ

2.1. Оцінка планування зовнішньоекономічної діяльності в контексті трансформаційних змін

Досліджуючи дану наукову проблематику неможливо залишити поза увагою те, що з метою покращення позицій на світовому ринку, держава планує свою зовнішньоекономічну діяльність. План зовнішньоекономічної діяльності включає в себе:

- міжнародну торгівлю товарами й послугами;
- міжнародний рух капіталу та зарубіжних інвестицій;
- міжнародні валютно-фінансові й кредитні відносини;
- міжнародний поділ праці;
- міжнародну міграцію робочої сили;
- міжнародну економічну інтеграцію.

Так за практичної точки зору, фінансові важелі зовнішньоекономічної діяльності ґрунтується на економіці окремих держав або світовій економіці, в свою чергу значною мірою залежить від них.

На основі опрацювання літературних джерел, виділимо основні завданнями планування зовнішньоекономічної діяльності в Україні є:

- а) поглиблення ступеня міжнародного розподілу праці на міжнародній арені;
- б) зростання масштабів і якісних змін характеру традиційної міжнародної торгівлі готовою продукцією;
- в) інтенсифікація міграції капіталів;
- г) швидкий обмін науково-технічними знаннями й розвиток сфери послуг;
- д) збільшення масштабів міграції робочої сили;

е) зростання й розширення процесів інтеграційних процесів економіки країн і регіонів.

Зовнішньоекономічна діяльність знаходить своє відображення, у першу чергу, в основних планових балансах. У матеріальних балансах імпорт та експорт є частиною ресурсів або споживання того чи іншого товару. Слід зазначити, що у фінансових балансах визначено надходження від експортних та інших операцій, а також платежі за імпортовані товари і послуги іноземних контрагентів. А ось у балансі робочої сили обґрунтовується виділення спеціалістів для роботи в системі зовнішньої торгівлі. Планування зовнішньоекономічних зв'язків ґрунтується на розробці плану експорту й імпорту товарів і валютного плану (платіжного балансу).

Усе це підтверджує, що фінансові важелі регулювання являє експортно-імпортний план, який і власне складається з трьох розділів.

Перший розділ — план експорту та імпорту в розрізі країн і товарів. Номенклатура експортних та імпортованих товарів визначається перш за все торговими угодами з тією чи іншою країною. Визначено також, що у розрахунках плану зовнішньої торгівлі велике значення має облік категорій і форм розрахунків.

У даному плані також виділяються такі види розрахунків:

- по клірингу (розрахунок шляхом заліку взаємних вимог і зобов'язань без оплати готівкою);
- за вільно конвертовану валюту (тобто валюту, яка визнається світовою та яку, в принципі, можна обміняти на золото);
- за замкнуту валюту (тобто валюту, яка є в обігу в одній країні або групі країн);
- у державний кредит;
- у комерційний кредит.

З практичної точки зору обсяг експорту й імпорту товарів вираховується в натуральному виразі й у іноземній валюті. Для визначення вартості експортних товарів застосовують ціни “ФОБ (вільний на борту) порт країни” (наприклад, України). Ціна ФОБ включає ціну товару в місці продажу плюс усі страхові й митні

витрати до моменту доставки товару на борт судна або ціни франко-кордону країни при відправленні вантажів сухопутним транспортом.

Для імпорту застосовуються ціни СІФ (вартість, страховка, фрахт) при водних перевезеннях і ціни франко-кордон країни відправки при сухопутних перевезеннях. Ціна СІФ зобов'язує продавця застрахувати судно, сплатити вартість перевезення (фрахт) і митні витрати й страховку, узяти на себе ризик до моменту перетинання вантажем борту судна при завантаженні.

Обсяг експорту (імпорту) у вартісному виразі визначається для торгівлі за цінами контрактів, а за відсутності їх — за світовими цінами.

На основі проведених досліджень встановлено, що у другому розділі плану експорту й імпорту визначаються експортні ресурси, а також постачальники продукції на експорт. План поставок розробляється окремо для машин і устаткування, сировини, матеріалів і товарів народного споживання.

Третій розділ — план поставки економії імпортних товарів. Завдання цього плану подаються у двох підрозділах:

- 1) машини та устаткування;
- 2) сировина, матеріали й товари народного споживання.

Зведений валютний план (платіжний баланс) охоплює платежі не тільки по зовнішній торгівлі, а й по інших формах економічних відносин, якщо їх терміни настають у даний період.

Валютний план розробляється з виділенням таких груп країн: вільно конвертованої валюти й клірингу з вільною конверсією; замкнутої валюти й клірингу з обмеженою конверсією. Затверджується зведений валютний план по статтях і країнах. Надходження й платежі з усіх видів операцій плануються в іноземних валютах.

В практичній діяльності слід зазначити, щоб правильно спланувати валютні надходження від експорту товарів, з їх суми виключають вартість тих товарів, які будуть поставлені в плановому році іншим країнам у формі комерційного кредиту. Звичайно, що коли плануються платежі для закупівлі товарів, за основу беруть імпортний план досліджуваного року. Сума платежів за товари, як правило, не

збігається з сумою імпорту за цей же рік внаслідок того, що в плановому році можуть надійти платежі за товари, які були ввезені в країну за імпортними планами в минулі роки. У плановому періоді передбачаються також авансові платежі за товари (устаткування), які будуть поставлені в країну в наступному році або навіть пізніше і знайдуть відображення в імпортних планах відповідних років.

Звичано потрібно розуміти, що планування зовнішньоекономічної діяльності здійснюється державними органами управління зовнішньоекономічною діяльністю, слід зазначити, що принципова структура інституцій, які керують зовнішньоекономічною сферою, і в промислово розвинених країнах, і в країнах, що розвиваються, приблизно однакова.

На основі ивще описаного зрозуміло, що торгівля товарами й послугами завжди була однією, з важливих форм міжнародних відносин. Вона може бути предметом протистояння або співробітництва, а також об'єктом конкуренції.

Експорт та імпорт займають настільки важливе місце у виробництві й споживанні промислово розвинених країн з ринковою економікою, що раптове закриття кордонів здається в счасних трансоірмаційних умовах нереальним.

Досліджуєчи проблематику експорту нами сформовані наступні результати досліджень. Слід зазначити, що Україна підігнала Україна підігнала під європейський рівень більше половини законодавства в аграрній галузі. У ході підготовки до підписання договору про зону вільної торгівлі уніфіковано з європейськими нормати 52 % аграрного законодавства.

За результатаим досліджень консалтингового агентства "AAA", у багатьох наших компаніях, які експортують продукцію за кордон, уже узгодили свої стандарти з міжнародними. Вони це зробили добровільно, щоб збільшити свої продажі. Якщо наше законодавство буде повністю уніфіковане з європейським, підвищити якість продукції доведуться віс без винятку. Від цього насамперед виграє український споживач: зникнуть низькоякісні товари.

Звичайно, що уніфікація українських і європейських стандартів дозволить нашим виробникам безперешкодно виходити не тільки на європейський, а й на

більшість ринків розвинутих країн. На нашу думку це чудова можливість для подальшого збільшення експорту.

Варто відзначити, що продажі нашої сільськогосподарської продукції за кордон демонструють бурхливе зростання протягом останнього десятиліття. Якщо прикладом 2005 р. експорт становив \$2,4 млрд., то 2015 р. – \$17,9 млрд. Показники даного періоду більш ніж обнадійливі. За інформацією Міністерства аграрної політики інформує, що обсяг торгівлі продовольства АПК з іншими країнами тільки за даними 10-и місяці сільгосптоварів на 6,8 млрд. У той час як експорт перевищив \$ 13млрд. Структуру експорту, як приклад, в агрокомплексі подано на рис. 2.1.

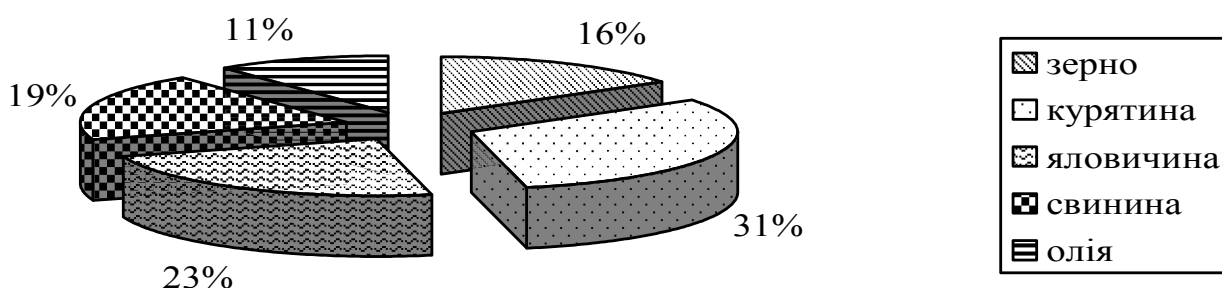

Рис.2.1. – Структура експорту с/г продукції України за 2015 р. [40]

Якщо проводити детальний аналіз то експорт зернових культур проводять у наступні країни – Португалія, Іспанія, Єгипет, Сирія, Туреччина, Ірак, Саудівська Аравія; курятина – Росія, Ірак, Туреччина, Грузія, Йорданія, Лівія, Португалія; яловичина – Росія, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Туркменістан; свинина – Росія, Молдова, Казахстан, Туреччина, Саудівська Аравія; олія – Єгипет, Іспанія, Індія, Ірак, Туреччина, Італія.

Реальна взаємозалежність держав у комерційній галузі неминує є джерелом напруги. Ця ситуація не нова: в історії багато конфліктів виникали в результаті розходжень у комерційних інтересах. На даному етапі розвитку обмін рішуче впливає на процеси економічного розвитку та збагачення держав. Проблеми

зовнішньої заборгованості обумовлюють переміщення власності й центрів прийняття рішень із країн з негативним у країни з позитивним платіжним сальдо.

Хоча насправді тільки жорстка економічна політика може підірвати подібні процеси: для багатьох країн наслідком міжнародного обміну є “зовнішнє попередження”, з яким урядам і громадській думці інколи важко погодитися. На даний момент міжнародне співробітництво розвивається тими ж темпами, що й торгівля. Держави прагнуть вирішувати свої конфлікти в цій галузі шляхом переговорів. І завдання всіх — знайти спосіб конвергенції національних інтересів шляхом збільшення економічної інтеграції на міжнародному рівні.

Досліджуючи специфіку функціонування України, то в ній відсутній ефективний фінансовий механізм зовнішньоекономічних зв'язків. Тому під час його розробки та впровадження ефективних проектних рішень доцільно виходити з таких теоретичних принципів: включення України в систему міжнародних економічних відносин на постійній основі; поетапний перехід від державно-адміністративної монополії на зовнішньоекономічну діяльність до саморегульованої системи, яка забезпечує економічну безпеку України із врахуванням фінансових важелів регулювання ЗЕД; використання як основних критеріїв ефективності міжнародного економічного співробітництва вигоди й доцільності з точки зору інтересів України, подолання економічної залежності до країн СНД та перехід до взаємодії з усіма країнами світу. Слід зазначити, що Україна стоїть на шляху формування необхідної законодавчої бази, створення відповідного економічного середовища й розвитку вищезазначених інституційних структур.

На основі проведених досліджень встановлено, що передусім Україні необхідно вирішити ряд специфічних проблематичних питань: залучення іноземної валюти в країну, створення валютного фонду й ринку валют, організація валютної біржі. Звичайно, що перші кроки в цьому напрямку уже зроблено. По-перше, для організації та функціонування Української валютної біржі прийнято ряд документів із вдосконалення валютного регулювання. На даний момент також розробляються спеціальні державні програми заохочення іноземних інвестицій. У сфері зовнішньоекономічної діяльності держава фінансує експортні програми, освоєння

нових видів продукції, впровадження у виробництво нової техніки, видає експортерам субсидії для покриття різниці між високою внутрішньою ціною товару й низькою ціною аналогічного товару за кордоном.

Міжнародний обмін послугами стає вагомим фактором економічного зростання, а тому Україна вже розпочала й продовжує обслуговувати міжнародні зв'язки, оскільки вона має різноманітні транспортні та комунікаційні системи. Слід зазначити, що на даному етапі ринкових відносин слабка активність України в міжнародному розподілі праці не тільки не відповідає, а й суперечить її національним інтересам.

Визначення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, розробка конкурентної стратегії на зовнішньому ринку для підприємства має починатися з визначення товару, який воно буде позиціювати на зовнішньому ринку, і який принесе норму прибутку, що очікується [40, С. 239]:

- характер товару (чи є товар наукоємним, яку частку у витратах становлять витрати на НДДКР);

- властивості кінцевого попиту на товар (яка еластичність попиту по витратах на рекламу; чи є ринок контрактним, де необхідно індивідуально працювати з кожним крупним замовленням і коректувати свої дії відповідно до нього, або масовим);

- характер конкуренції на цільовому (світовому) товарному ринку;

- національний, промисловий, підприємницький, кадровий потенціал країни походження;

- особливості національного науково-технічного сектору (наприклад, масштаби державної підтримки галузі);

- рівень оплати праці у співвідношенні до інших країн.

Значна кількість параметрів у проблемі вибору продукції, яку підприємство планує вивести на зовнішній ринок, не полегшує її вирішення, проте теорія галузевої конкуренції серед головних характеристик товарного ринку виділяє такі: мінімальні витрати на НДДКР; мінімальні витрати на рекламу; можливість встановлення монополії на ринку; можливість створення картеля; кількість

конкурентів [15]. Відповідно до економічної теорії перші чотири характеристики можна об'єднати під загальним поняттям бар'єрів для вступу на ринок.

У Японії, що використовувала в державній політиці тарифний захист, прямі експортні субсидії, індикативне планування виробничих показників підприємств, а також інші інструменти (політика “картеля, якого не видно”), метою було сприяння обмеженій конкуренції на ринку. На практиці це означало формування декількох крупних корпорацій, які конкурували між собою [49, С. 305–313].

Результатом політики, яка проводилася на рівні національних держав і регіональних об'єднань, став значний ступінь концентрації виробництв. У ЄС чотирьом провідним виробникам належить понад 60 % виробництва, у США – близько 63, у Японії – 73%. Аналогічні показники також в Україні і Росії – 63 і 69%.

Суспільство вже вступило у нову стадію розвитку ринку, коли компанії прагнуть до взаємодії з конкурентами та створюють стратегічні альянси і транснаціональні корпорації. В умовах глобалізації багато з них орієнтуються вже не на боротьбу, а на гармонізацію відносин із ринковим середовищем [3, С. 150–168]. Світовий досвід та практика вірцевих компаній підтверджують, що кооперація та співробітництво є не тільки часткою їх ділового успіху та процвітання, але і розвитку. Створення підприємств “без меж” забезпечує максимальне наближення операційних процесів до споживачів, їх потреб і переваг, що дуже швидко змінюються.

Перші стратегічні альянси з'явилися наприкінці ХХ ст. Приклади провідних компаній свідчать про ефективність результатів кооперації. При цьому така форма організації виробництва може бути як основою для подальшого злиття, так і не передбачати змін у структурі власності. Основними сферами формування стратегічних альянсів є науково-дослідні роботи, вирішення задач розміщення виробництва, оптимізація маркетингу і збуту. Така форма співпраці дозволяє партнерам розвивати і освоювати нові продукти і ринки, концентруватися на найсильніших сторонах бізнесу.

2.2. Дослідження фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни

Здійснення конкретних фінансово-економічних заходів, зокрема фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, за умов комплексності та системності у сукупності являє собою механізм державного впливу на економіку. Зазначене регулювання може відбуватися методами прямого і непрямого впливу держави на зовнішньоекономічну діяльність. Особливістю сучасного етапу розвитку і трансформації економічної політики є включення до неї як повноцінних суб'єктів регіональних, місцевих інституціональних утворень, недержавних об'єднань [19]. Слід зазначити, що кожний із суб'єктів має у своєму розпорядженні властиві тільки йому можливості і переваги, що впливають із них (рис. 2.2). Держава як головний суб'єкт економічної політики має законодавчі можливості і політичну владу, що в оптимальному варіанті взаємодії має сприяти поєднанню інтересів усіх регіонів та об'єднань з одночасною реалізацією конкретних цілей: стабілізації та подальшого економічного зростання, підвищення платоспроможності населення, результативності праці та виробництва, зростання зайнятості населення, зовнішньоекономічної рівноваги і тощо. В сучасних трансформаційних умовах суб'єкти економічної політики являють собою територіальні адміністративні або інші формування. Якщо звернутися до джерел створення локальних територій з певним набором привілеїв, то спочатку ідея стимулювання визначеного роду діяльності знайшла своє відображення у так званих “вільних портах” [13]. Вільні зони в міжнародних торгово-економічних відносинах використовуються вже кілька століть, а перші “порти-франко” виникли на узбережжі Середземного моря ще наприкінці XVI ст. Однак форма організації господарювання, прямо пов'язана зі створенням вільних економічних зон (ВЕЗ), набула поширення у світовій практиці лише в останні десятиліття. ВЕЗ стали створювати наприкінці 50-х – початку 60-х років. На сьогодні у світі існує понад тисячі вільних економічних зон, що відрізняються особливостями режиму функціонування і формами господарювання. Більша частина ВЕЗ зосереджена в Америці та Південно-Східній Азії.

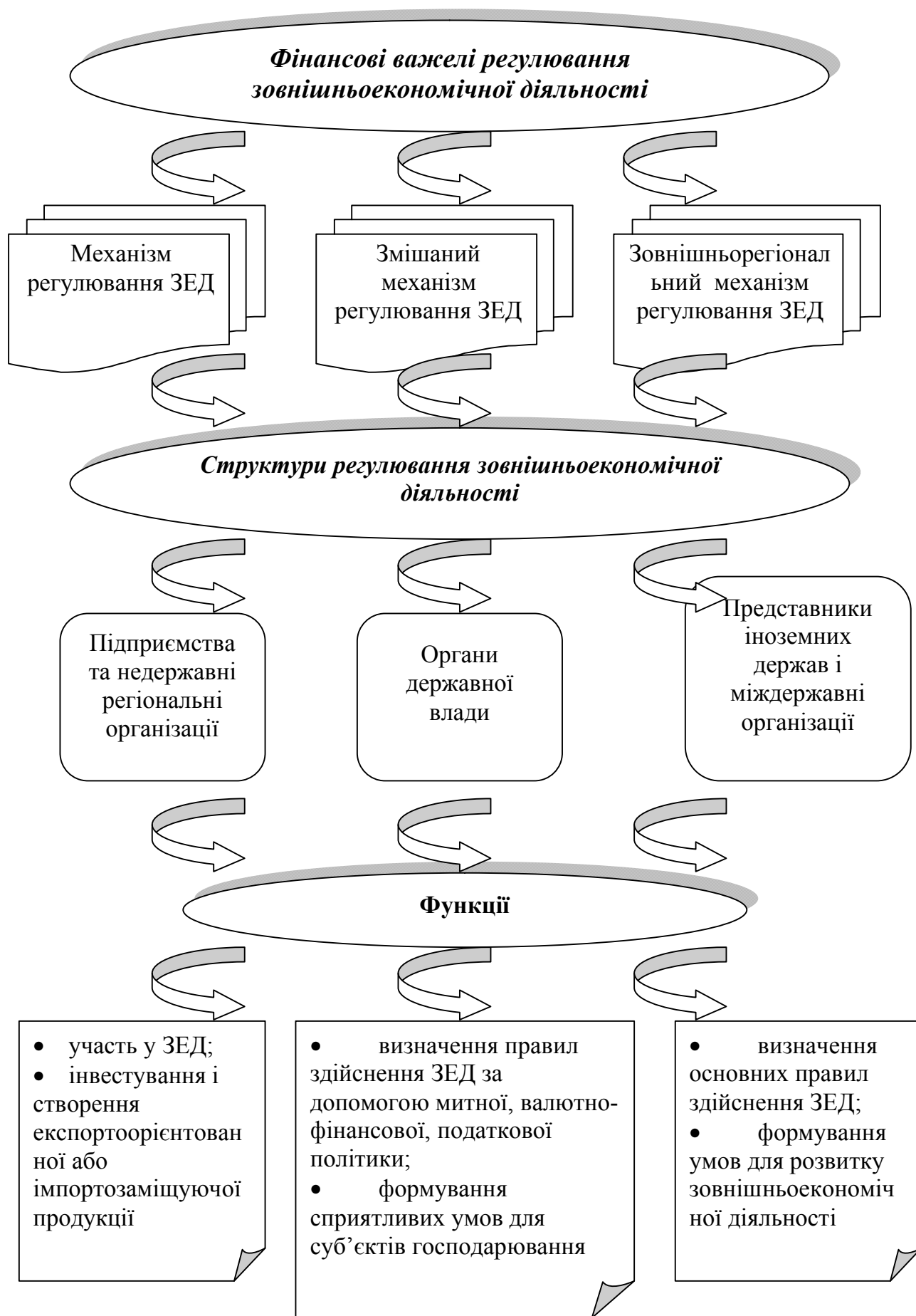

Рис.2.2. Фінансові важелі регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні

Засновниками створення вільних економічних зон, у яких уже переважала переробка товару, були англійці П. Халл і С. Хоув і американець С. Бутлер. На їхню думку, фінансові важелі державного втручання в кризових ситуаціях не в змозі запобігти занепаду великих промислових центрів, у таких ситуаціях традиційні заходи не можуть поліпшити стан. Підприємцям, які мали бажання займатися бізнесом у депресивних регіонах, надавалися пільги з оподаткування і послаблялася регламентація діяльності.

Крім цього, на даній території дозволялося здійснювати операції, що звичайно виходять за межі компетенції місцевого рівня. Це стосувалося, як правило, ряду банківських і страхових операцій. У межах таких зон банки могли маніпулювати будь-якими валютами і працювати з клієнтами за межами зони, чим істотно послаблявся контроль за валютними операціями і рухом капіталу. Усі види БЕЗ можна диференціювати за такими критеріями: характером діяльності або функціональним призначенням, ступенем інтегрованості у світову й національну економіку, галузевою ознакою та характером власності. У сучасній світовій практиці існує близько 25 різновидів вільних економічних зон, серед яких з деякою умовністю можна виділити такі зони: митні зони; безмитні зони; митні вільні зони; вільні експортні зони; вільні експортно-виробничі зони; вільні виробничі зони; зони економічного сприяння; зони спільного підприємництва; зони техніко-економічного розвитку; науково-промислові парки та ін. (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Сфери функціонування вільних економічних зон [44]

Залежно від специфіки кожної сфери формується набір складової привабливості, що дозволяє вирішити поставлені перед спеціальними економічними зонами задачі. Найбільш вагомими складовими, що характеризують привабливість, надано на рис. 2.4.

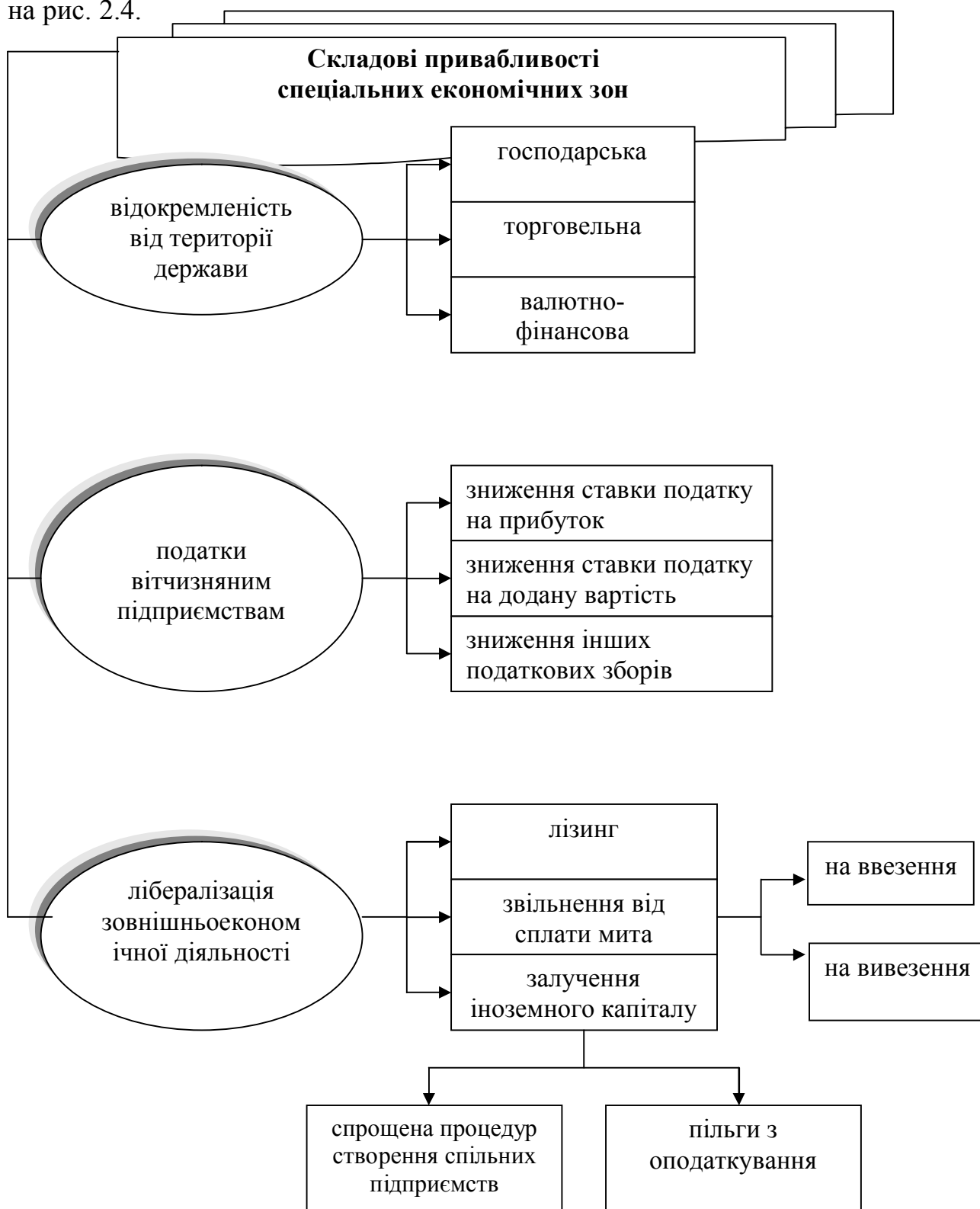

Рис. 2.4. Характеристики привабливості функціонування спеціальних економічних зон [42]

За способом оформлення меж режиму функціонування виділяють замкнуті (анклавні) та інтеграційні зони. Анклавні зони, як правило, відділені від території країни природним чином (острів, півострів, узбережжя тощо), але можуть міститися й усередині населеного пункту. Переваги функціонування в даній зоні можуть мати характер економічних, правових і митних пільг і послаблень. Такі зони зазвичай створюються в країнах, що розвиваються, зацікавлених у зовнішніх джерелах інтенсифікації розвитку, у припливі капіталу, активізації зовнішньоекономічної діяльності.

Інтеграційні зони характерні для розвинутих країн, у них встановлюється уніфікований у межах країни економічний і правовий режим, а розміри території диференційовані від декількох кілометрів до декількох тисяч квадратних кілометрів. У зв'язку з цим розрізняють мікрозони (підприємство, порт, магазин-дьюті фрі) і зони в масштабах району, міста, великого регіону.

Вільні економічні зони можуть територіально охоплювати кілька країн і діяти в них за єдиними правилами. У цьому плані показовий досвід створення і функціонування Ради Економічної Взаємодопомоги. Створюючи міжнародну ВЕЗ і залучаючись до її діяльності, країна має врахувати втрати від зниження потоків товарів і послуг через ослаблення або припинення зв'язків із третіми країнами. Досвід показує, що будь-яка зона буде мати успіх, якщо приймаюча країна виграє в ній більше, ніж втратить при наданні пільг. Величина позитивного ефекту залежить від різниці між витратами національного виробника і країн-партнерів, а також різниці у витратах порівняно з витратами в третій країні.

Аналіз світової практики підтверджує, що основними питаннями, які регулюються державою з метою підвищення ефективності фінансових важелів регулювання ЗЕД, є: митне регулювання експортно-імпорتنих операцій; оподаткування; ліцензування; візове оформлення; банківська і страхова діяльність; майнові відносини; трудові та соціальні відносини; управління зоною; інші питання, що мають специфічне відношення до діяльності вільних економічних зон.

Створення ВЕЗ є важливою складовою в реалізації принципів відкритої економіки і пов'язується з лібералізацією та активізацією зовнішньоекономічної

діяльності, сприятливим податковим законодавством і митним регулюванням, а також інвестиційним режимом, що сприяє активізації зовнішніх і внутрішніх інвесторів. Разом з тим не можна не відзначити, що, створюючи ВЕЗ, держава локально або територіально виділяє регіони з особливим митним, податковим та інвестиційним режимами і “відкриває” для іноземного капіталу саме ці території, тим самим формуючи у визначеному напрямку економіку даних регіонів і структуру національного господарства в цілому. У масштабах світового господарства ВЕЗ – це території, що залучають вільний капітал. Таким чином, вільні кошти в масштабах усього світу з метою цивілізованого їх використання направляються туди, де буде створено більш сприятливі і менш ризиковані умови для їх застосування, а також забезпечено більш високу віддачу.

Результати аналізу свідчать, що кожна зона має свою специфіку, обумовлену цілями її створення і відповідно задачами, поставленими при її формуванні і розвитку, обсягом делегованих функцій зоні при її створенні. Тип кожної ВЕЗ обумовлено, певною мірою, її місцезнаходженням, розміром території, наявністю, якістю і кількістю наявних ресурсів і факторів виробництва, демографічною ситуацією, рівнем розвитку робочої сили, кваліфікацією працівників, особливостями географічних, природних та інших умов тощо.

Діапазон функцій, якими наділені зони різного типу, досить різноманітний. Слід зазначити, що комплекс цих функцій розширюється та вдосконалюється. Еволюцію пільг подано на рис. 2.5.

У процесі зміни поколінь набір можливостей варіюється від мінімальних послаблень податкового законодавства або митного режиму до повного звільнення від сплати податків та інших істотних пільг.

У зв'язку з цим доцільним є дослідження позитивного досвіду зарубіжних країн, а також імовірних недоліків з метою вдосконалення відповідного регулювання в Україні.

Зарубіжний досвід свідчить, що використання можливостей ВЕЗ є одним із механізмів додаткового залучення у країну додаткових інвестицій, у першу чергу іноземних.

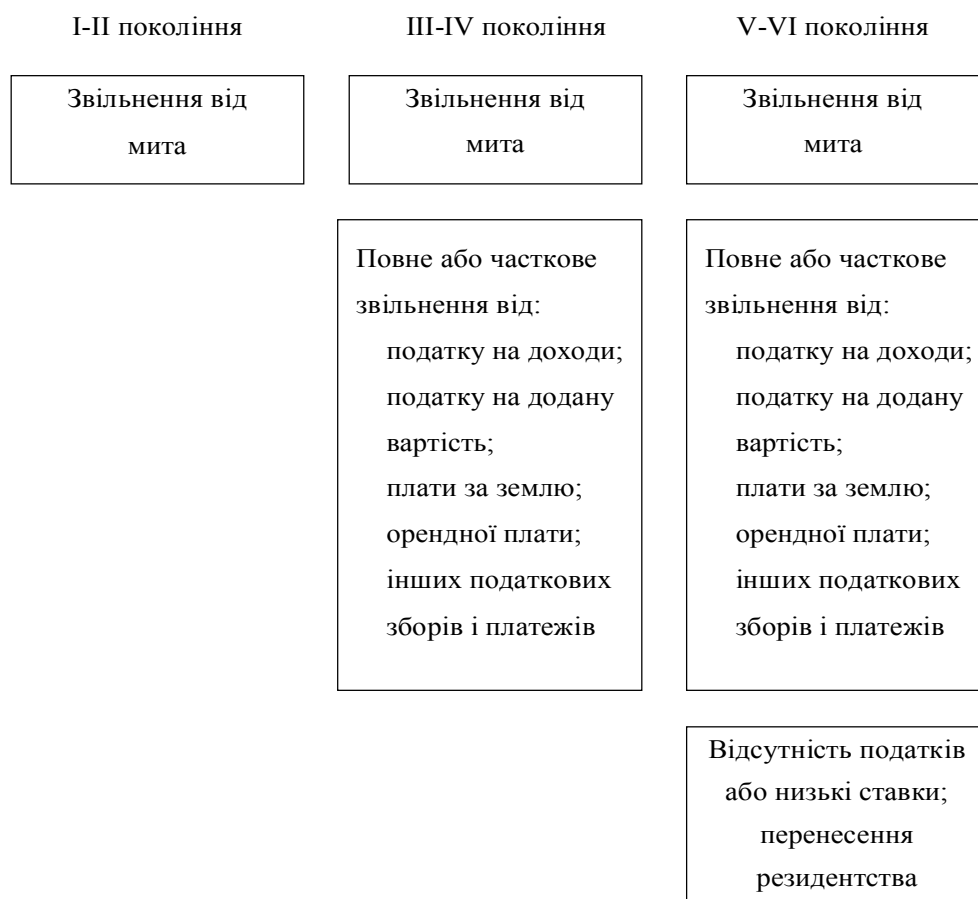

Рис. 2.5. Еволюція податкових і митних пільг у спеціальних економічних зонах [52]

Показовим у даному плані варто вважати досвід США та Китаю, які протягом ряду років досить активно використовують позитивні сторони ВЕЗ для розвитку економіки і захисту національних інтересів у зовнішньоекономічних відносинах [41, С. 389–403].

Юридичною основою для створення зон зовнішньої торгівлі (ЗЗТ) у США став “Акт про зони вільної торгівлі”, митою якого було сприяння розвитку міжнародної торгівлі та збільшення кількості робочих місць. Пізніше ЗЗТ використовувалися для зниження тарифів на імпортовані комплектуючі, деталі та компоненти в галузях, де застосовувалися зворотні тарифи.

Відповідно до чинного законодавства іноземні й національні товари можуть ввозитися на територію ЗЗТ для здійснення будь-яких операцій, а саме: зберігання на складах; проведення виставок; перепакування; складення готової продукції з комплектних виробів; сортування; розбивки на партії та сорти; очищення;

розукомплектування; обробки; маркування; випробування; ремонту; змішування з іншими товарами; знищення; виробництва. При експорті готових виробів мито не сплачується, включаючи й товари, раніше завезені в зону з іншої країни. Головним фактором, що обумовлює стрімке зростання зон вільної торгівлі в США, є конкуренція в міжнародній торгівлі.

Як свідчить практика існування подібних зон, їх істотним недоліком стало захоплення значними за масштабами територіями, нечіткість механізму надання пільг, що в ряді випадків послужило основою для зловживань.

Китайська практика створення ВЕЗ нараховує понад 20 років. У Китаї застосовувалися три типи ВЕЗ: спеціальні економічні зони, відкриті порти і райони технічного та технологічного розвитку. Вони одержали дуже широкі автономні права щодо залучення іноземного капіталу і встановлення для нього пільгового режиму, тобто по суті було створено “держави в державі”.

У великих і середніх містах країни було створено 13 безмитних зон, 32 зони техніко-економічного освоєння і 52 з освоєння нових і високих технологій державного значення. Особливі економічні райони (ОЕР) орієнтовано на зовнішні ринки. П'ять ОЕР експортують понад 50% виробленої в них продукції. У цих районах розвивається головним чином обробна промисловість, сфера НДДКР та торговельно-збутова мережа. На території зазначених районів здійснюється специфічна економічна політика і створено особливу систему управління. Це дозволяє країні залучати найсучасніші види техніки і технологій, запозичити сучасні методи управління виробництвом, одержувати надійну інформацію про положення на світових товарних і фінансових ринках, підвищувати рівень підготовки своїх кадрів.

Що стосується 14 відкритих морських портів, то їм відведено роль “вікон” і посередників на зовнішньому ринку. Створені в даних містах зони техніко-економічного освоєння є привабливими для іноземних інвесторів. Кількість спільних підприємств у цих містах обчислюється тисячами, а обсяг залучених капітальних ресурсів досягає кількох десятків мільярдів доларів США.

Створення безмитних зон стало важливим кроком у напрямку розширення

зовнішньоекономічних зв'язків КНР. Безмитна зона являє собою особливу, повністю ізольовану територію, що є аналогом “вільного порту” або “зони безмитної торгівлі” в інших країнах. Для даних зон характерна особлива митна політика, застосовуються спеціальні правила митного регулювання та контролю.

Створення цих зон у Китаї співпадає із розташуванням портових міст. Вони займають відносно обмежену площу, над якою відносно легко встановити відповідний прикордонний і потребує великих капітальних вкладень, а приносить відчутний ефект за короткий період часу.

Прикордонні міста мають переваги для розвитку торгово-економічного співробітництва із сусідніми країнами.

Дослідження практики функціонування ВЕЗ у Китаї дозволили визначити особливості, які сприяли зростанню економіки країни:

- максимальне залучення іноземного капіталу, передової техніки і технологій, створення підприємств у наукоємних галузях промисловості;
- розвиток зовнішньоекономічної діяльності і широке включення країни в міжнародний розподіл праці, збільшення обсягів експорту і валютних надходжень;
- підйом рівня життя на території ВЕЗ до рівня, досягнутого в індустріально розвинутих країнах, у тому числі Південно-Східної Азії;
- використання дешевої робочої сили, яка є в країні у надлишку.

У сучасних умовах функціонування вільних економічних зон пов'язане з розв'язанням великою кількістю завдань у різних сферах діяльності, і через це, зони конкретного типу в “чистому” вигляді практично відсутні. Найбільшого поширення набули зони, що мають комплекс функцій. Такі комплексні (комбіновані) зони успішно поєднують торговельні, виробничі, науково-дослідні та інші функції. Подібний симбіоз функцій найбільш прийнятний при формуванні зон спільного підприємництва. Як показано на рис. 2.6, комплексні зони на сьогодні завершують еволюцію ВЕЗ.

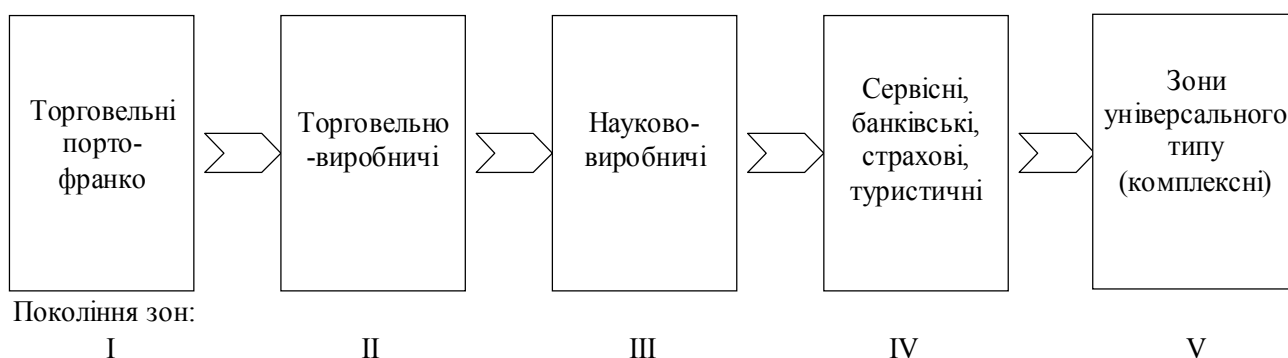

Рис. 2.6. Еволюція ВЕЗ із зростанням господарських і функціональних можливостей [60]

Основними документами, які стали підґрунтям створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні, були закон “Про загальні начала створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон”, а пізніше (через 2 роки) – затверджена Кабінетом Міністрів України Концепція створення спеціальних (вільних) економічних зон. Відповідно до цих документів спеціальна (вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності і порядок застосування і дії законодавства України. На території такої зони застосовуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб [55].

Метою створення зон в Україні є залучення інвестицій і сприяння їм, активізація разом з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, постачань на внутрішній ринок високоякісної продукції і послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України.

Відповідними нормативними актами було створено 11 СЕЗ та введено в дію спеціальний режим інвестиційної діяльності в 9 регіонах країни.

Виходячи з існуючої практики типовими нормативними актами для СЕЗ та

ТПР було встановлено податкові та митні пільги, що надавало їм такі переваги:

– ввізне мито – на п'ять років звільнялось від даного мита ввезення сировини, матеріалів, устаткування, необхідним для реалізації інвестиційних проектів;

– податок на додану вартість – на п'ять років звільнялось від даного податку ввезення сировини, матеріалів, устаткування, необхідних для реалізації інвестиційних проектів;

– податок на прибуток – було встановлено ставку 20 % на весь термін реалізації інвестиційного проекту або передбачалось звільнення від цього податку в перші три роки від дати отримання першого прибутку та обкладення податком на прибуток у розмірі 50 % від діючої ставки в наступні три роки, з використанням після цього звичайної ставки;

– збір до фонду зайнятості – передбачалось звільнення від сплати цього збору на 5 років (для деяких СЕЗ та ТПР);

– акцизний збір – звільнення від цього збору при експорті продукції (для деяких СЕЗ та ТПР).

Запровадження спеціальних режимів інвестування сприяло модернізації діючих підприємств, збереженню та створенню робочих місць. На діючі підприємства надійшло близько 60 % інвестицій, а заробітна плата працівників на відповідних підприємствах була вищою за середній рівень по Україні.

Однак не всі території, на яких було запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності, розвивались однаково. Тому є об'єктивні пояснення. Найбільші обсяги інвестицій було залучено до великих міст із розвинутою інфраструктурою та відповідним промисловим потенціалом.

На даному етапі розвитку оподаткування здійснюється відповідно до законодавства України. Цілком виробленими або істотно переробленими або обробленими в спеціальній економічній зоні вважаються товари, що відповідають критеріям, викладеним у ст. 18 Закону України “Про єдиний митний тариф”. Термін перебування товарів та інших предметів на території спеціальної економічної зони не обмежується, крім випадків, коли товари та інші предмети мають обмежений термін збереження.

Спеціальний режим інвестиційної діяльності застосовується до суб'єктів підприємницької діяльності, що реалізують прийняті до впровадження інвестиційні проекти в пріоритетних видах економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку згідно з укладеним контрактом. Відповідно до цього режиму:

а) звільняються на період реалізації інвестиційного проекту, але не більше ніж на п'ять років, від обкладання ввізним митом сировина, матеріали, предмети, устаткування й оснащення (крім підакцизних товарів) і податком на додану вартість – устаткування й оснащення при їх ввезенні в Україну;

б) звільняється на три роки від оподаткування прибутку, одержаний від реалізації інвестиційних проектів, схвалених Верховною Радою України, на знову створених підприємствах, діючих підприємствах, їх філіях та інших структурних підрозділах – платниках податку, на яких відбувалася реструктуризація, реконструкція, модернізація, перепрофілювання, у частині, одержаній від освоєння інвестицій, на підставі документів окремого (бухгалтерського, податкового) обліку, якщо інвестиції в них еквівалентні не менш ніж 1 млн. дол. США.

Порядок нарахування прибутку, одержаного від здійснення інвестицій на діючих підприємствах, встановлюється Державною податковою адміністрацією України. Прибуток таких підприємств, одержаний з четвертого по шостий рік, обкладається податком за ставкою в розмірі 50% діючої ставки оподаткування. Дивіденди, що сплачуються інвестору суб'єктом підприємницької діяльності, який реалізує інвестиційний проект, обкладаються податком за ставкою 10%. Прибутки нерезидентів України, отримані від реалізації інвестиційних проектів, схвалених Верховною Радою України, на територіях пріоритетного розвитку, обкладаються податком у розмірі 2/3 ставок оподаткування, визначених ст. 13 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”. Ця норма не поширюється на прибутки від здійснення інвестицій у цінні папери, випущені за рішенням уповноваженого державного органу або органу місцевого самоврядування, і прибутки, визначені п. 13.6 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”. Зазначені пільги застосовуються з моменту одержання першого прибутку;

в) у валовий прибуток підприємства, розташованого на території

пріоритетного розвитку, з метою оподаткування не включається одержана відповідно до інвестиційного проекту сума інвестицій у вигляді:

- коштів;
- матеріальних цінностей;
- нематеріальних активів, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена відповідно до законів (процедур) країни інвестора або міжнародних торговельних порядків, а також експертної оцінки в Україні, включаючи легалізовані на території України авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, ноу-хау тощо.

У випадку, якщо протягом звітного (податкового) періоду відбувається часткове або повне відчуження зазначеної інвестиції, суб'єкт підприємницької діяльності, який одержав інвестицію, зобов'язаний сплатити податок із прибутку, одержаному в даному звітному (податковому) періоді.

Таким чином, соціально-економічні процеси, що відбувалися в СЕЗ та ТПР, у цілому відповідали цілям та пріоритетам їх створення. Однак за роки функціонування ні СЕЗ, ні ТПР не змогли залучити інвестиційні ресурси в обсягах, необхідних для здійснення структурної перебудови економіки регіонів України.

2.3. Особливості формування “відтоку капіталу” як однієї з основних загроз зовнішньоекономічній безпеці держави

Сучасний дисбаланс економічних процесів супроводжується масовим “відтоком капіталу” з України. Наслідки цього явища значні: втрата продуктивного потенціалу, податкової бази і контролю над грошовими коштами — усе це важким тягарем на суспільство загалом й ускладнює здійснення заходів державної політики що до покращення зовнішньоекономічної діяльності.

“Відтік капіталу” за кордон є однією з істотних загроз зовнішньоекономічній безпеці країни.

Звичайно, що масштаби досліджуваної проблематики визначити практично неможливо, але вони обчислюються багатьма сотнями мільярдів доларів США.

На основі проведених досліджень встановлено основні причини “відтоку капіталу”:

- економічна і політична нестабільність у країні;
- високий рівень інфляції, що обумовлює знецінення капіталу, а також ускладнює його інвестування всередині країни;
- надзвичайно високий рівень оподаткування та реалізації податковою системою переважно фіскальних функцій;
- “відмивання” за кордоном незаконно здобутих доходів;
- надзвичайно слабка державна підтримка приватного бізнесу;
- значні валютні, а також зовнішньоторговельні обмеження тощо.

Проводячи оцінку кількості злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності доцільно вважати, що зменшення числа злочинів у фінансово-кредитній сфері, уповільнення зростання злочинів у банківській сфері, у зовнішньоекономічній діяльності (рис. 2.7) Так, грошові розрахунки складали у 2010 р. – 42,5%, у 2011 р. – 32,7%, у 2012 р. – 17,1%, а грошові – у 2013 р. – 41,9%, у 2014 р. – 49,1%, у 2015 р. – 69,2%.

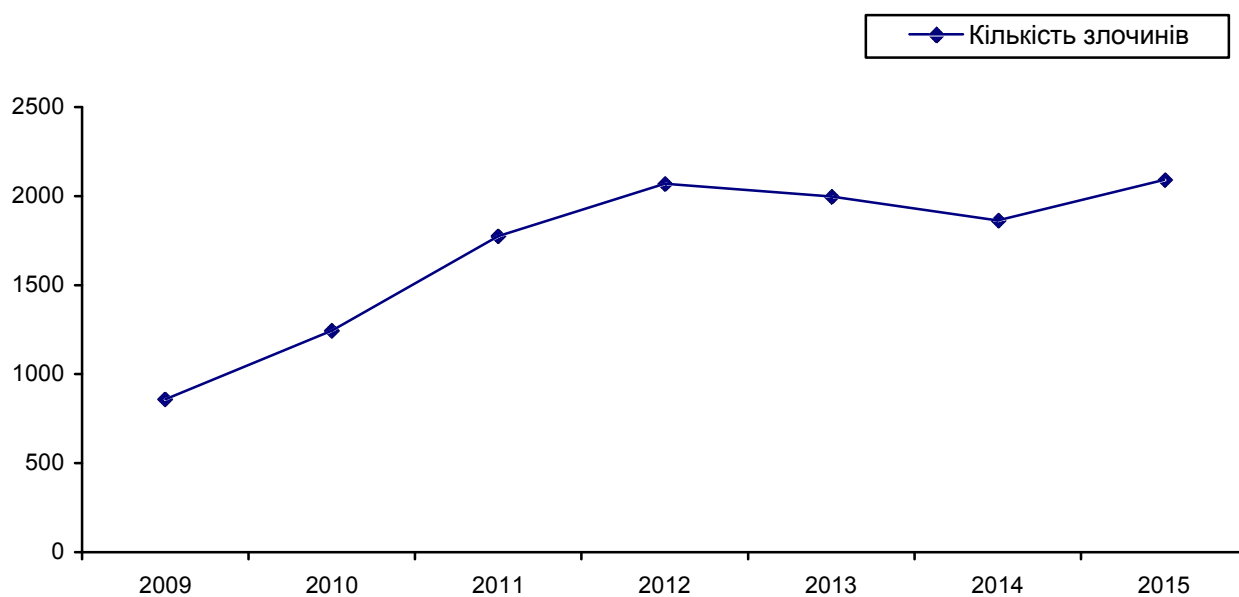

Рис. 2.7. Зовнішньоекономічна діяльність України, 2009 – 2015 рр. [6]

“Відтік капіталу” за межі держави відбувається, як правило, у грошовій формі і здійснюється двома основними способами:

- шляхом легального переміщення коштів з однієї країни в іншу;
- незаконним способом, а саме з порушенням національного валютного і зовнішньоторговельного законодавства.

“Відтік капіталу”, як правило, починається як правило з країн, що розвиваються, в яких висока економічна та політична нестабільність, а також наявність можливості протизаконного нагромадження капіталу. Слід зазначити, що “відтік капіталу” спрямований у країни, в яких існує пільгове оподаткування.

Виходячи з вищенаведеного можна обґрунтовано стверджувати, що “відтік капіталу” з нашої країни характеризується наступними причинами:

- глобальним характером трансформації економічної та політичної системи;
- низьким рівнем довіри інвесторів до національної валюти;
- відсутністю сприятливого інвестиційного клімату в Україні та фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- низький рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємницьких структур;
- “доларизацією” економіки, що визначає мотивацію поведінки та пріоритети в системі заощаджень населення України;
- недостатнім рівнем законодавств чого регулювання щодо фінансових важелів операцій по експорту капіталу, а також досить низькою ефективністю валютного й експортного контролю;
- досить недосконалою системою охорони державного кордону України, що ускладнює ефективний митний контроль в контексті зовнішньоекономічної діяльності.

З практичної точки зору виділяють такі канали та способи “відтік капіталу” з України:

- переміщення коштів за кордон за допомогою перекручування фактичної вартості товарів та послуг у результаті зовнішньоторговельних операцій;

– недоставка імпортованих товарів згідно встановленими раніше рахунками чи часткове постачання; поставка за іншими встановленими цінами, що є абсолютно необґрунтованими;

– “толінг”, сутність якого полягає в тому, що в країну імпортується сировина, яка переробляється на місцевому рівні, а експортується готовий продукт без сплати податків і мита;

– безвалютні розрахунки в режимі товарообміну (бартер, кліринг, прикордонні, рівнобіжні та компенсаційні угоди);

– контрабандний експорт — незаконний вивіз валюти, цінностей, антикваріату, зброї, бойової техніки, боєприпасів, кольорових і чорних металів, нафти, нафтопродуктів, газу, вугілля, прокату, хутра, наркотиків тощо;

– взаєморозрахунки без підписання формальних контрактів між резидентами і нерезидентами, коли розрахунки за товари, послуги і права на власність не встановлюються рухом коштів через кордон;

– офшорний бізнес.

Усе це підтверджує, що фінансові важелі регулювання зовнішньоекономічної діяльності являє собою багатоаспектне поняття, яке можна розглядати в контексті “відтоку капіталу” та викликає низку негативних наслідків, серед яких можна виділити такі:

– скорочує масштаб податкових надходжень до державного бюджету, тому що при легальному експорті капіталу і його реєстрації бюджет одержує обов’язкові платежі;

– значно зменшує валютні резерви та джерела погашення зовнішньої заборгованості;

– послаблює ресурси платіжного балансу шляхом поглинання позитивного сальдо торговельного балансу.

На основі вищевикладено можна стверджувати, що з метою оздоровлення фінансово-економічного стану України необхідним є вжиття спеціальних заходів, спрямованих на запобігання “відтоку капіталу” й репатріації уже вивезених за кордон засобів.

Нами сформовані наступні заходи щодо подолання досліджуваної проблематики:

- створення сприятливих умов щодо зменшення вивезення за кордон капіталу, в тому числі грошового, що можливо тільки при умові економічного зростання;

- підвищення заходів митного, валютного та банківського контролю в контексті зовнішньоекономічної діяльності;

- зміцнення довіри до банківської системи, а також гарантій депозитних вкладів населення, що припускає концентрацію банківських капіталів у невеликій кількості банківських структур;

- збільшення консультацій НБУ та провідних комерційних банків з відповідними закордонними установами стосовно каналів та механізмів “відтоку капіталу”, а також сутність методики оцінювання його масштабів тощо;

- збільшення та покращення законодавчої бази щодо регулювання експорту грошових коштів.

Слід зазначити, що найбільш оптимальні методи боротьби з “відтоку капіталу” з України виступають у двох аспектах: у вигляді економічної політики та у валютному адмініструванні.

Перший напрямок обмеження “відтоку капіталу” спрямований на поліпшення інвестиційного клімату України, що передбачає необхідність вирішення таких проблематичних завдань:

- забезпечення політичної стабільності в Україні;

- реалізація грошово-кредитної та податково-бюджетної політики, спрямованої на зниження інфляційних процесів;

- вдосконалення законодавчої бази, спрямованих на отримання стандартних міжнародних умов для діяльності інвесторів в межах України;

- перехід бухгалтерського обліку та звітності підприємств, а також кредитних організацій на міжнародні стандарти, що дадуть можливість зробити підприємства України більш “прозорими” для інвесторів в сучасних умовах дисбалансу економіки;

- створення умов гарантії прав власності;

– удосконалення податкової системи в Україні з урахуванням міжнародних стандартів;

– здійснення реструктуризаційних процесів банківської системи та зниження процентних ставок згідно кредитних ліній тих чи інших банківських структур та ін.

Другий напрямок обмеження “відтоку капіталу” з України припускає поетапного впровадження достатньо визначених адміністративних обмежень у сфері валютного регулювання. Слід зазначити, що у міжнародній практиці найбільш ефективним у боротьбі з “відмиванням” кримінальних капіталів вважається італійське законодавство, яке було рекомендоване Євросоюзом як зразок для уніфікації національних законодавств у сфері валютного регулювання та валютного контролю. Італійським законодавством визначено 150 ознак, які характеризують можливу приналежність здійснюваної операції до розряду кримінальних.

Виходячи з вищенаведеного можна обґрунтовано стверджувати, що для вирішення проблеми відтоку капіталу з України можна рекомендувати виконання таких додаткових заходів:

– обґрунтувати пріоритетний напрямок боротьби з відтоком капіталу;

– розробити та впровадити в реалізацію спеціальну програму першочергових заходів для виявлення нелегального “відтоку капіталу” і повернення раніше вивезених коштів;

– державі необхідно розробити пропозиції з удосконалення державної статистики, а також науково-обґрунтовану методику моніторингу оцінювання масштабів капіталу, що експортується з країни, та представлення в більш деталізованому вигляді у платіжному балансі України індикаторів, що відображають “відтоку капіталу” за кордон.

Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що основними причинами “відтоку капіталу”, як однієї із головних загроз зовнішньоекономічній безпеці держави є політична нестабільність, непослідовність реформ, слабкість інституціональної основи, у тому числі вираженої в корупції. “Відтік капіталу” є істотною загрозою економічній безпеці України, оскільки значно мірою впливає на економічний розвиток держави, а отже потребує швидкого вирішення. Вбачається, що стійке

поліпшення макроекономічних показників у країні і зміцнення організаційно-правової бази, у тому числі зміцнення політичної стабільності, захист прав власності і верховенство закону, дозволять якщо не припинити повністю “відтік капіталу” з країни, то хоча б звести його до мінімуму.

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши оцінки відомих фахівців у сфері фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні, встановлено, що серед недоліків державного управління найважливішими є: непослідовність і безсистемність у проведенні економічних реформ, відсутність ідеологічного обґрунтування власної моделі перебудови та розвитку національної економіки; значна корупція в управлінських структурах всіх рівнів; недосконалість існуючої державної та регіональної політики щодо забезпечення економічної безпеки національної економіки; низький рівень кваліфікації посадових осіб, та високий ступінь впливу лобістських структур на прийняття державних рішень.

На основі аналізу досліджень вітчизняних та закордонних науковців, обґрунтовано наступні методи дослідження стану зовнішньоекономічної діяльності України: спостереження основних макроекономічних показників і порівняння їх із граничними значеннями не нижче середньосвітових; оцінка темпів економічного зростання країни за основними макроекономічними показниками і динаміка їх змін та відповідно проведено оцінку за наступними показниками: питома вага імпорту наукомісткої продукції в загальному обсязі імпорту; частка експорту на душу населення; коефіцієнт покриття імпорту експортом за товарами; коефіцієнт покриття імпорту експортом за послугами.

Такі показники, як: відношення обсягу експорту до ВВП; коефіцієнти покриття імпорту експортом за послугами; частка експорту на душу населення; питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту (промисловості) у

загальному обсязі експорту товарів – перебували або в безпечній зоні, або було виявлено динаміку покращення їх значень.

“Відтік капіталу” є істотною загрозою економічній безпеці України, оскільки значно мірою впливає на економічний розвиток держави, а отже потребує швидкого вирішення. Вбачається, що стійке поліпшення макроекономічних показників у країні і зміцнення організаційно-правової бази, у тому числі зміцнення політичної стабільності, захист прав власності і верховенство закону, дозволять якщо не припинити повністю “відтік капіталу” з країни, то хоча б звести його до мінімуму.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВИХ ВАЖЕЛІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Основні пріоритетні напрями забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в Україні

Узагальнюючи результати аналізу окремих індикаторів, які входять до складу інтегрального показника зовнішньоекономічної діяльності України, можна виділити наступні пріоритетні напрямки удосконалення національної економічної системи в контексті підвищення рівня забезпечення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної безпеки України:

1) підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції через підвищення конкурентоспроможності як економіки України в цілому, так і її окремих галузей та суб'єктів господарювання на внутрішньому і зовнішньому ринках;

2) зміна структури експорту, через державну підтримку випуску кінцевої продукції як виробничого, так і споживчого призначення. Державна підтримка повинна проявлятися через видачу кредитів державними банками або державні гарантії при кредитуванні в комерційних банках чи міжнародних інституціях; через прямі державні капіталовкладення чи сприяння у залученні іноземних інвестицій. Також пропонується, що така підтримка має бути вибірковою та надаватися, насамперед, тим високотехнологічним виробництвам, де існують відповідні можливості досягнення продукцією якості світового рівня, а саме: сільськогосподарським виробництвам з випуском продукції глибокої переробки, авіабудуванню, суднобудуванню, військово-промисловому комплексу, ракетобудуванню і виробництвам пов'язаним з космосом тощо;

3) врахування в усіх урядових програмах заходів щодо підтримки пріоритетного розвитку внутрішнього ринку, проведення політики зменшення

частки експорту у ВВП. Розширення місткості внутрішнього ринку, звичайно, безпосередньо не стосується зовнішньоекономічної діяльності країни, але дозволяє сформувавши більш стійку, до впливу зовнішніх факторів, модель національної економіки;

4) розробка державної програми щодо державної допомоги у захисті і просуванні національних експортерів на зовнішніх ринках, через торгові представництва. Зараз торгові представництва підпорядковані Міністерству економічного розвитку і торгівлі, але у пресі з'явилася інформація, що їх можуть перевести до сфери управління Міністерства закордонних справ. Насправді, не важливо кому будуть підпорядковуватися ці структури за кордоном – головне щоб вони виконували свої функції і здійснювали допомогу у просуванні інтересів національних виробників на закордонних ринках, чого наразі не відбувається;

5) розробка та реалізація заходів щодо спрощення та прискорення процедури експортного контролю;

6) збільшення державного фінансування та підтримки науково-дослідних та конструкторських робіт, розробки нових високих технологій. З одного боку це сприятиме усуненню залежності від імпорту наукомістких товарів, а з іншого - підвищуватиме конкурентоздатність національного експорту;

7) підвищення рівня фінансової підтримки з боку держави та створення умов для збільшення приватних інвестицій в освіту для забезпечення пріоритетного розвитку спеціальностей, що визначатимуть науково-технологічний прогрес країни в цілому. Створення вертикально інтегрованих науково-освітніх корпорацій;

8) надання державними органами, які є безпосередніми розпорядниками бюджетних коштів, переваг національним компаніям при розміщенні державних замовлень;

9) розроблення на регіональному рівні програм підтримки та розвитку експортного потенціалу конкурентоспроможних підприємств, приділення уваги прикордонному співробітництву та використанню переваг участі в діяльності єврорегіонів, зокрема через участь у європейських регіональних структурах

(Асамблеї європейських прикордонних регіонів, Конгресі місцевих та регіональних влад Європи);

10) застосування імпортової політики з використанням процедур, прийнятих у рамках СОТ, які не суперечитимуть чесній конкуренції, але сприятимуть розвитку виробництва, спрямованого на імпортозаміщення;

11) диверсифікація імпорту стратегічних ресурсів (першу чергу всіх енергетичних ресурсів, продукції машинобудування, електроніки, транспортних засобів);

12) завершення переговорів про створення зони вільної торгівлі між ЄС та Україною з можливим укладенням преференційних угод про торгівлю товарами і послугами беручи до уваги загрози для зовнішньоекономічної діяльності України. В рамках цього процесу відстоювання Міністерством закордонних справ, Міністерством економічного розвитку та торгівлі та іншими профільними міністерствами недискримінаційних правових рамок для суб'єктів господарювання обох сторін, гарантування верховенство правових норм у торговельно-економічній сфері, чітко визначених прав власності, застосування відповідних нормативів походження товарів та інших правил, які діють в рамках вже існуючих угод;

13) створення системи моніторингу стану зовнішньоекономічної безпеки України із застосуванням методики Міністерства економіки з урахуванням удосконалень, запропонованих в даному дослідженні;

14) створення системи прогнозування майбутнього стану зовнішньоекономічної діяльності України.

Щодо підвищення рівня забезпеченості реалізації фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності України, то найбільш пріоритетними напрямками є:

– вдосконалення апарату моніторингу і прогнозування процесів у сфері зовнішньоекономічної діяльності (методи оптимізації; методи багатовимірного статистичного аналізу);

– розробка прогнозів та моделювання стану зовнішньоекономічної безпеки держави в умовах європейської інтеграції;

- аналіз впливу потенційної участі України в інших інтеграційних об'єднаннях (окрім ЄС) на стан зовнішньоекономічної діяльності держави;
- дослідження впливу глобалізації на процес забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави.

Особливої уваги потребує розробка прогнозів та моделювання стану зовнішньоекономічної діяльності держави в умовах європейської інтеграції. Із моменту здобуття нашою державою незалежності, співпраця України та ЄС і прагнення європейської інтеграції нашої держави пройшли складний шлях і часто мали досить суперечливий характер. Після президентських виборів 2004 року, курс України на інтеграцію з ЄС став стратегічним напрямком діяльності уряду. Значно змінилося і ставлення ЄС до України. Внаслідок цих процесів сторонами було погоджено і затверджено новий програмний документ – План дій Україна – ЄС, який відкривав нові можливості для європейської інтеграції нашої країни. Новий уряд сформований вже після виборів 2010 року, теж зберігає курс на інтенсифікацію взаємовідносин з Європейським Союзом.

Інтеграція України до ЄС має надважливі політичні, економічні і соціальні переваги, а саме: сприяння макроекономічній стабільності, політичній стабільності та безпеці, зростання обсягів торгівлі між Україною та ЄС, збільшення продуктивності національної економіки, забезпечення вільного пересування робочої сили в межах ЄС, захист прав працівників, стимулювання реформи соціальної сфери, підвищення стандартів охорони навколишнього середовища, тощо.

У контексті впливу на зовнішньоекономічну діяльність інтеграції України до ЄС постає питання максимізації потенційних переваг участі в багатосторонній торговельній системі та мінімізації можливих негативних наслідків приєднання до неї. Головна мета економічної інтеграції України до ЄС полягає в досягненні значного прискорення економічного зростання та підвищенні загального рівня життя населення. Усунення існуючого економічного розриву, що існує між Україною та ЄС, потребує економічного зростання випереджальними темпами, яке, крім того, має бути обов'язково збалансованим.

Виходячи із досвіду країн Центрально-Східної Європи, європейська інтеграція для України означатиме прискорення модернізації економіки. Дана модернізація буде супроводжуватися поступовим прийняттям сучасних механізмів регулювання ринку та бізнесу, що дозволить збільшити прозорість в економіці в цілому та сприятиме забезпеченню зовнішньоекономічної безпеки держави. А це має призвести до підвищення довіри інвесторів, як внутрішніх так і зовнішніх, і відповідно до зростання обсягів інвестицій в Україну.

Незалежно від того, чи інтегруватиметься Україна в ЄС, чи ні, модернізація економіки потребуватиме значних фінансових ресурсів, якщо Україна прагне стати сучасною заможною країною з ринковою економікою і високим рівнем життя її населення. Серед іншого, можливими перевагами європейської інтеграції, з точки зору формування та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України, можуть стати: зростання обсягів інвестицій, доступ до надвеликого внутрішнього ринку ЄС, удосконалення методів управління та збільшення трансферів (з програмних фондів ЄС) для поліпшення загальної інфраструктури національної економіки.

Серед загроз для зовнішньоекономічної діяльності України є велика ймовірність тимчасових ускладнень у сфері державного регулювання економічного розвитку, спричинені необхідністю: переходу на нові принципи та умови державного регулювання національної економіки. А також необхідність відмови від використання традиційних вертикальних важелів економічної в цілому та, зокрема, промислової політики, а саме: можливості застосовування вибіркового податкового пільг, мит для окремих господарюючих суб'єктів; можливості списувати заборгованість підприємств перед державою, використовувати державні закупівлі як інструмент вибіркового стимулювання вітчизняного виробництва, контролювати та регулювати фінансові потоки, висувати до іноземних інвесторів вимоги стосовно джерел придбання ними комплектуючих (вимога місцевого компонента виробництва) та напрямків збуту товарів. Навіть більше – потрібно буде відмовитися від багатьох важливих положень, які закріплені в чинних галузевих програмах, проте є несумісними з нормами ЄС. Звичайно в більш довгостроковій перспективі всі ці зрушення можна розглядати як позитивний фактор, але у

короткостроковому періоді це може викликати ризики для секторів, які звикли користуватися державними субсидіями та преференціями. Ускладнення можуть виникнути і для виробників, які спеціалізуються на участі в державних закупівлях, що зараз фактично здійснюються за відсутності прозорості та відкритої конкуренції.

Але найістотнішим негативним чинником для зовнішньоекономічної діяльності, дія якого активізується під час інтеграції до ЄС, є те, що окремі вітчизняні виробники можуть виявитися не готовими до жорсткої конкуренції на європейському ринку. Україна має сьогодні невисокий, за міжнародними критеріями, потенціал конкурентоспроможності. Так, за індексом поточної конкурентоспроможності, що складається в рамках “Глобального звіту про конкурентоспроможність”, у 2015 році Україна за рейтингом конкурентоспроможності зростання посіла серед 133 країн лише 82-е місце, опустившись у порівнянні з попереднім роком на 10 позицій [31].

Існуючий баланс переваг і ризиків від членства в Європейському Союзі свідчить про те, що позитивні потенційні вигоди набагато переважають негативні. Беззаперечним доказом цього є досвід держав, які приєдналися до ЄС під час кількох його попередніх розширень. Насамперед показовим є досвід тих країн, чий економічний рівень суттєво відрізнявся від рівня, досягнутого “старими” членами ЄС. Для таких держав належність до ЄС стала каталізатором прискорення економічного розвитку і досягнення високого рівня життя.

Важливим компонентом загальної стратегії інтеграції України до ЄС має стати підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності України на ринку ЄС та забезпечення при цьому її зовнішньоекономічної безпеки. А це, в свою чергу, дозволить оцінювати результативність внутрішніх реформ для національної економічної системи на фоні її євроінтеграційного курсу.

Безперечно, що необхідний рівень забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України в умовах євроінтеграції неможливий без підвищення конкурентоспроможності української продукції. Важливе також залучення України до процесів європейського промислового співробітництва, особливо, науково-технічної кооперації, транснаціоналізації та глобалізації виробництва.

Для забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України на підготовчій стадії євроінтеграції необхідно здійснити ретельний аналіз ризиків та переваг курсу на інтеграцію до ЄС порівняно з поглибленням економічної інтеграції у рамках Митного союзу у коротко- та довгостроковій перспективах. Для здійснення такого аналізу можливе застосування методології, запропонованої у даному дослідженні.

Аналіз впливу участі України в інших інтеграційних об'єднаннях (окрім ЄС) на стан зовнішньоекономічної діяльності держави так само є дуже перспективним та необхідним. Створення інтеграційних об'єднань на базі СНД (як то Митний союз) чи Чорноморського регіону хоча і не набули практичних кроків втілення, але перманентно мусуються в політичних колах. Існують окремі дослідження щодо оцінки наслідків для певних галузей національного господарства вступу України в зони вільної торгівлі та економічні союзи [33], але відчувається певний брак досліджень (в контексті зовнішньоекономічної безпеки держави), що є прогалиною у сучасній науковій думці.

При цьому зрозуміло, що варіант одночасної інтеграції до таких інтеграційних об'єднань, як Європейський Союз та, наприклад, Єдиний економічний простір – є абсолютно неможливим. І тому подібний аналіз переваг і недоліків, а також аналіз впливу на стан зовнішньоекономічної безпеки участі у різних інтеграційних об'єднаннях має нести порівняльний характер. При цьому, це порівняння повинно аналізувати переваги, недоліки, загрози та можливості у коротко-, середньо- та довготерміновій перспективі. Будь-які дії у зовнішньоекономічній політиці держави повинні ґрунтуватися на конкретному розрахунку, глибокому аналізі та високоточному прогнозуванні усіх сценаріїв участі України у конкретному інтеграційному об'єднанні.

Не вдаючись до глибокого аналізу, можна виділити основні відмінності між таким інтеграційними об'єднаннями як Європейський Союз і Єдиний економічний простір (ЄЕП).

По-перше, ЄС є унікальним інтеграційним об'єднанням, яке знаходиться на етапі переходу до найвищої стадії інтеграції – політичного союзу. Такі стадії як зона вільної торгівлі, митний союз, єдиний ринок, економічний союз, валютний союз вже пройдені. І хоча деякі країни, особливо нові члени, знаходяться на різних етапах

інтеграції, але все одно, як в окремих сферах, так і в цілому – ЄС досягнув найбільшої глибини інтеграції з-поміж усіх існуючих подібних об'єднань на планеті.

По-друге, ЄС є найбільшим єдиним ринком збуту у світі. Після останнього розширення і станом на кінець 2009 року, це 501,1 мільйона осіб із сукупним ВВП усіх країн-членів 16,523 трлн. дол. США. Однак тут треба вказати і на один з найбільших рівнів конкуренції в світі, що звичайно є стримуючим фактором для українських виробників в коротко- та середньотерміновій перспективі. Але в той же час купівельна спроможність населення у ЄС є однією з найвищих у світі, що безперечно робить цей єдиний ринок найзатребуванішим у світі [16, С. 78-79]. Цього не можна сказати про країни, які увійшли до ЄЕП: Білорусі, Росії, Казахстану. Загальна частка ВВП трійки країн ЄЕП в 2010 році склала 2,6 % від світового.

По-третє, окремі країни ЄС та конкретні підприємства є світовими лідерами в різних сферах сучасних технологій. Що критично необхідно запозичувати та розвивати українським виробникам. Звичайно не треба відкидати значний прихований потенціал можливих країн-учасниць ЄЕП, але реально в багатьох сферах ці країни досить суттєво відстають від країн-учасниць ЄС.

По-четверте, система участі країни-члена у прийнятті рішень на рівні ЄС є чіткою і базується на демократичних принципах. Кожна країна має змогу бути представленою в усіх керуючих органах ЄС, а система ротації країн у головуванні Європейською Радою показала себе дієвою [18, С. 7]. В той же час у процесі створення настільки ж рівноправної системи формування керівних органів інтеграційного об'єднання в ЄЕП можуть виникнути значні складності.

По-п'яте, ЄС має неоціненний досвід інтеграції починаючи з 1951 року (створення Європейського співтовариства вугілля та сталі) і пережило багато хвиль розширення і адаптації нових членів. На противагу цьому ЄЕП такого досвіду не має.

По-шосте, ЄЕП на противагу ЄС могло би досить в стислі строки поглибити співпрацю і посилити позиції певних галузей країн-учасниць. Це, перш за все, стосується авіабудівної, космічної та суднобудівної галузей. Головне, щоби

посилення кооперації на фоні поглибленої інтеграції економік супроводжувалося на рівноправних та взаємовигідних умовах для кожної країни.

Це достатньо не повний перелік можливих порівнянь цих інтеграційних об'єднань, але незважаючи на певну очевидність переваги одного об'єднання над іншим, для більш вагомих висновків слід аналізувати існуючі та можливі загрози, переваги та недоліки з точки зору зовнішньоекономічної безпеки держави зокрема, і економічної безпеки взагалі. І ще раз необхідно зазначити, що можлива легкість у поточному просуванні до участі в інтеграційному об'єднанні, чи короткострокові вигоди в певних галузях економіки – не повинні затьмарювати довготермінові переваги від участі у тому чи іншому інтеграційному об'єднанні. Тому і слід в таких важливих стратегічних питаннях майбутнього розвитку країни ґрунтуватися на глибокому аналізі.

Дослідження впливу глобалізації на процес забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України є дуже важливим. Оскільки необхідне є постійне відстеження загальносвітових тенденцій, пов'язаних із глобалізацією та лібералізацією зовнішньоторговельної діяльності держави та пошуком шляхів ефективної участі країни у цих процесах. Як відомо, глобалізація має позитивний і негативний вплив на стан будь-якої національної економіки. Найяскравішим прикладом негативного впливу глобалізаційних процесів є наслідки світових фінансових та економічних криз. Особливо важко переносять наслідки світових криз країни, які з одного боку мають занадто відкриту економіку, а з іншого – не ефективно застосування фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, недорозвинуті інструменти валютного та фіскального регулювання, або застосовують ці інструменти неоперативно, як це необхідно робити при карколомному розвитку подій у кризові періоди.

Внаслідок політичних та соціально-економічних змін в українському суспільстві та певній непослідовності впровадження економічних реформ, Україна протягом всіх років незалежності виявляється неготовою ефективно використовувати переваги глобалізації та лібералізації економічної діяльності. За останні роки в Україні не спостерігаються жодні приклади масштабного розвитку нових високотехнологічних галузей економіки, а це фактично позбавляє державу від

можливостей до інтегрування у світове співтовариство як повноправного члена світового поділу праці на засадах розвиненої країни з високотехнологічним, конкурентоспроможним та ефективним виробництвом. Натомість постійно зростає та закріплюється превалювання сировинних галузей у загальному експорті та внутрішньому виробництві країни.

Фактично закріплені провідними розвиненими країнами світу, фінансові аспекти глобалізації призводять як до позитивних, так і негативних світових тенденцій. Події 2008-2009 років яскраво підтверджують, що світова фінансово-економічна система є досить нестабільною в надзвичайних умовах її функціонування. І суттєва нестабільність таких світових валют як долар США та євро – ще раз це підтверджує. У ситуації, коли не простежуються тенденції до зменшення різниці між доходами багатих та бідних країн, тільки та країна, яка має стратегію розвитку, підкріплену дуже швидким та ефективним державним регулюванням економіки (в тих сферах де ринкові механізми не спроможні впоратися без державної допомоги) та із забезпеченням економічної безпеки – може скоротити це відставання.

Найбільш негативною системною тенденцією-загрозою є становлення експортно-сировинної моделі економіки. Проте варто наголосити на нагальності та важливості проведення структурної перебудови національної економіки, стимулювання виробництва й експорту наукоємної, високотехнологічної продукції. В свою чергу, постійний моніторинг значень індикаторів зовнішньоекономічної діяльності України дасть змогу оцінювати ефективність впровадження конкретних заходів, спрямованих на зміну структури внутрішнього споживання та експорту.

Окремо слід відзначити загострення проблем, пов'язаних з обсягом іноземних прямих і портфельних інвестицій. Впродовж кризових років 2008–2009 обсяг іноземних інвестицій в економіку України значно скоротився. Це стосується як прямих інвестицій, так і вилучення з України так званого “спекулятивного” – портфельного капіталу, який в основному вкладався в цінні папери українських компаній. Загальносвітові кризові явища в поєднанні з проявами кризи в Україні (значним падінням ВВП, величезною девальвацією гривні та політичною нестабільністю) послугували відтоку західного капіталу. Це є ще одним яскравим прикладом негативного прояву світових фінансових криз на економіці держав світу.

Наразі уряд країни, реалізуючи програму зовнішніх запозичень, зокрема з МВФ, має обов'язково реалізовувати заходи ефективного управління державним боргом. До таких заходів можна віднести наступні: вироблення та чітке дотримання стратегії зовнішнього запозичення; контроль за виваженістю структури зовнішнього боргу; залучення зовнішніх запозичень тільки за наявності реальних внутрішніх джерел їх погашення; створення системи постійного моніторингу інформації щодо обсягів та структури зовнішніх запозичень, стану використання боргових зобов'язань, а також стану виконання розрахунків по поточних зобов'язаннях.

Наявність зазначених загроз повинна обов'язково враховуватися при розробці державних та регіональних стратегій розвитку. Також ці стратегії мають містити конкретні заходи щодо усунення цих загроз, наслідки інтеграційних процесів входження України до світової економіки повинні бути ретельно опрацьовані та спрогнозовані. Особливо треба працювати над підвищенням здатності відстоювати власні національні інтереси у діяльності міжнародних організацій. Це треба робити і в процесі переговорів про вступ до нових міжнародних організацій, чи приєднання до різних міжнародних угод, але і використовувати статус члена організацій, набутий раніше.

В контексті глобалізаційних загроз не треба недооцінювати і наступні негативні процеси: вплив ТНК на розвиток національних економік; зростання суперечностей між промислово розвинутими та країнами, що розвиваються; прагнення промислово розвинутих країн використовувати трансформаційні процеси економіки нових незалежних держав на користь підвищення впливу над соціально-економічним розвитком цих держав; намагання колишніх імперій через здебільшого неекономічні, неконкурентні заходи, відновити свій вплив на минулі колонії і територій впливу; постійне загострення конкурентної боротьби на світових економічних ринках взагалі.

Створення ефективного механізму попередження та скасування негативних тенденцій, які створюються глобалізаційними процесами – є необхідною умовою для забезпечення надійної зовнішньоекономічної діяльності під час інтеграції України до світового співтовариства на засадах рівноправної участі у міжнародному поділі праці.

3.2. Рекомендаційні аспекти щодо удосконалення механізму забезпечення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності як складової державного управління національною економікою

Безперечно, як вже зазначалося раніше, фінансові важелі регулювання зовнішньоекономічної безпеки держави є складовою державного управління національною економікою. Зупинимось на специфічних пропозиціях та рекомендаціях щодо удосконалення механізму забезпечення фінансових важелів регулювання в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Механізм забезпечення зовнішньоекономічної діяльності – це організована державою діяльність центральних і місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямована на реалізацію цілей і завдань щодо захисту національних інтересів у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Для того щоби бути ефективним, цей механізм повинен мати здатність до: створення ефективних організаційних структур для забезпечення зовнішньоекономічної діяльності держави; максимально точного прогнозування майбутніх змін у зовнішньоекономічному середовищі; виконання механізмом функцій забезпечення стану безпеки у стані невизначеності (при наявності неповної та суперечливої інформації); своєчасного та адекватного реагування на існуючі зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі держави; забезпечення релевантності, повноти та достовірності інформації про реальні та потенційні загрози у зовнішньоекономічній сфері; постійного самовдосконалення даного механізму фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності України.

З одного боку, механізм забезпечення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної безпеки повинен реалізовуватися шляхом забезпечення ефективності економічних реформ на засадах державного регулювання відносин у цій сфері (в комплексі з реалізацією таких складових державної політики, як: експортно-імпортна, тарифна, інвестиційна, валютна, цінова, податкова тощо), а з іншого боку, сам стан зовнішньоекономічної діяльності і є головним критерієм

оцінки ефективності державної політики і діяльності владних структур під час реформування й розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

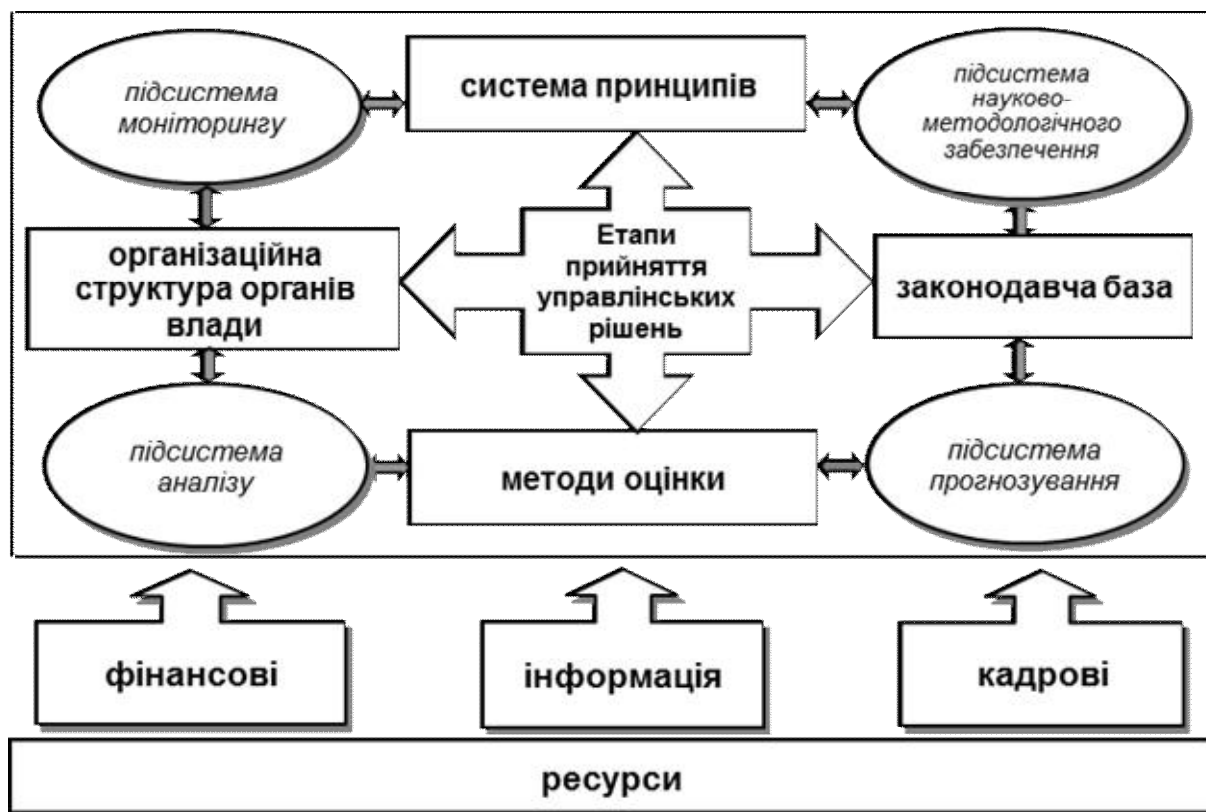

Рис. 3.1. Механізм формування та забезпечення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні [21]

Основними елементами механізму формування та забезпечення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні є (див. рис. 3.1): організаційна структура органів влади; система принципів; нормативно-правова база; методи оцінки; а також підсистеми науково-методологічного забезпечення, моніторингу, аналізу та прогнозування рівня безпеки. Для ефективного функціонування цього механізму також необхідне відповідне ресурсне забезпечення всіх її елементів, а саме: фінансове, інформаційне, кадрове. Виходячи з названих компонентів механізму фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, взаємозв'язок між ними можна представити у вигляді наступної схеми.

Усі елементи механізму формування та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України починають взаємодіяти через участь у різних етапах прийняття управлінських рішень головним суб'єктом – державою, в особі вповноважених

державних органів. Для того щоби процес прийняття рішень був ефективним, запропоновано наступну послідовність етапів прийняття управлінських рішень у сфері зовнішньоекономічної безпеки держави (див. рис. 3.2).

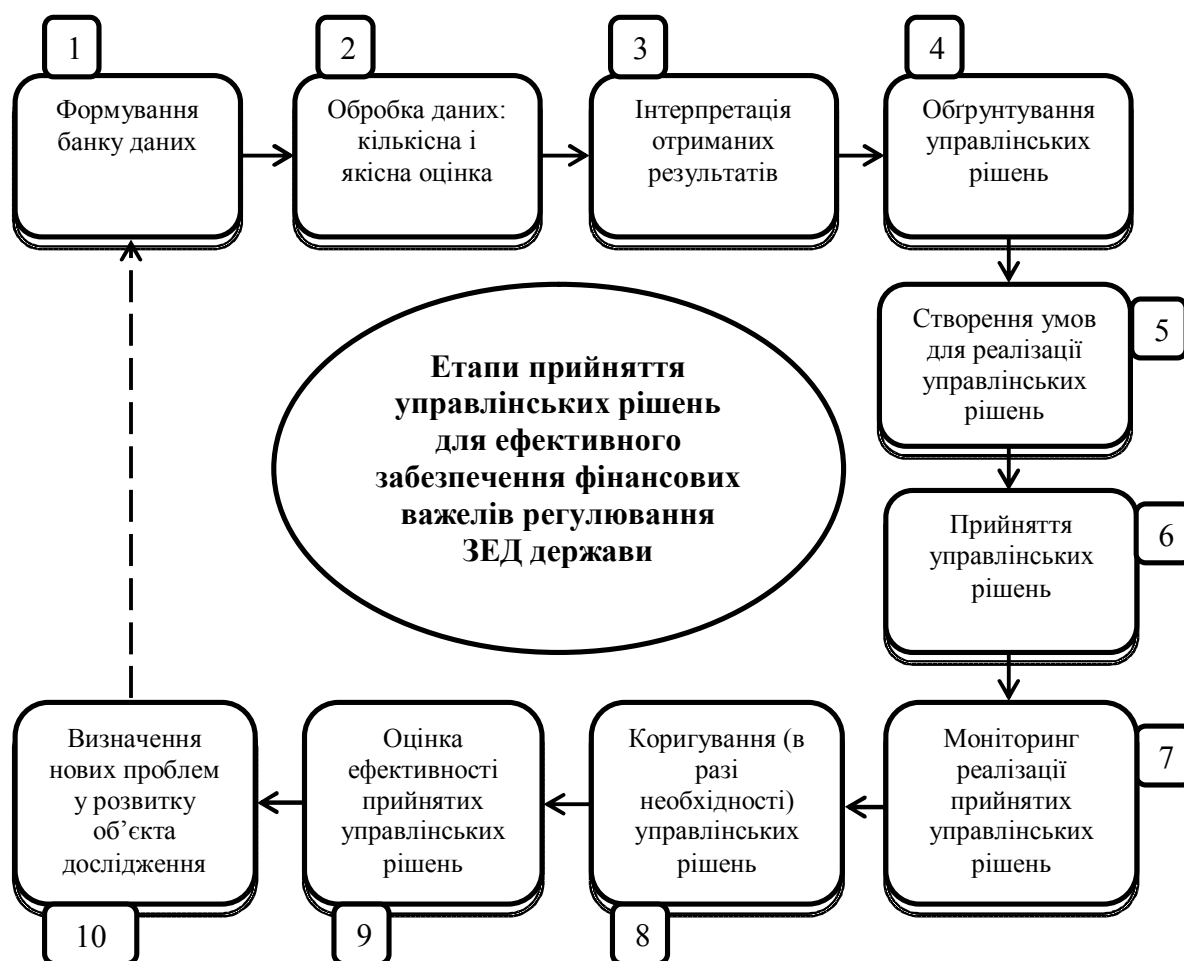

Рис. 3.2. Етапи прийняття управлінських рішень фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави [32]

Організаційна структура органів влади, яка покликана забезпечувати зовнішньоекономічну діяльність, на даний момент прописана в Законі України “Про основи національної безпеки” і більш детально в Указі Президента України “Про Стратегію національної безпеки України”.

Організаційна структура органів влади, яка закладена в зазначених документах, є досить логічною і впливає з безпосередніх функцій цих органів влади. Проблема існує в ефективності налагодження взаємодії між усіма органами законодавчої, виконавчої і судової влади. Також існує певна проблема в чіткому

розумінні усіма суб'єктами державної політики в цій сфері своїх обов'язків, повноважень та відповідальності.

До того ж є абсолютно необхідним виділяти і приймати окремо план заходів щодо реалізації Стратегій економічної та зовнішньоекономічної безпеки України, після затвердження стратегічних напрямків розвитку на законодавчому рівні.

Система принципів є своєрідною основою для створення законодавчого поля і для безпосередньої реалізації конкретних заходів щодо забезпечення зовнішньоекономічної діяльності.

Нормативно-правова база має вдосконалюватися через прийняття нових законів і підзаконних актів, а також через вдосконалення вже існуючих законодавчих актів (Закони України: “Про основи національної безпеки України”, “Про Раду національної безпеки і оборони України”, указ Президента України “Про Стратегію національної безпеки України” та ін.).

Методи оцінки стану зовнішньоекономічної діяльності так само мають постійно переглядатися та вдосконалюватися. Позитивним є те, що даний механізм вдосконалення закладений в самій Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України Міністерства економічного розвитку і торгівлі України через необхідність перегляду системи індикаторів та їх характеристичних значень у зв'язку зі змінами в національній і світовій економіці у разі необхідності, але не рідше ніж один раз на два роки.

Необхідність оцінювати стан зовнішньоекономічної діяльності з окремим країнами полягає в тому, що методи та інструменти усунення загроз з різними країнами будуть різними. Відмінності у інтересах, загрозах, методах та інструментах їх усунення у стосунках з різними країнами обумовленні різною історією стосунків між Україною та конкретними країнами, різним законодавчим полем, різними зовнішньоекономічними інтересами цих країн.

Подібна оцінка Міністерством економічного розвитку і торгівлі надавала би дуже важливу інформацію для всіх державних органів, які задіяні у реалізації державної політики в цій сфері (особливо для Міністерства закордонних справ). Передусім, ця інформація потрібна для ліквідації дисбалансів у експортно-

імпортних операціях з конкретними країнами через тарифні та нетарифні методи регулювання ЗЕД. Також дана оцінка за допомогою індикаторів зовнішньоекономічної діяльності держави буде виступати базою для вироблення та прийняття нових стратегій розвитку відносин України з конкретними країнами-партнерами.

Так, перші два індикатори (“відношення обсягу експорту до ВВП” та “відношення обсягу імпорту до ВВП”) для певних країн необхідно замінити на розрахунок “питомої ваги даної країни в загальному експорті та імпорті України”.

Наступні два коефіцієнти (“коефіцієнт покриття імпорту експортом за товарами” та “коефіцієнт покриття імпорту експортом за послугами”) можна розраховувати абсолютно без змін в методиці розрахунку, тільки використовувати дані по експорту та імпорту для конкретної країни.

Індикатор “частка експорту на душу населення, у % від середнього показника по ЄС-27” – не доцільно розраховувати для певних країн світу через те, що він дає якісну характеристику інтенсивності експорту в масштабах всієї країни, чия безпека оцінюється, по відношенню до усього світу.

Коефіцієнти “частка імпорту у внутрішньому споживанні держави” та “частка імпорту продовольства у внутрішньому споживанні держави” можна замінити на розрахунок питомої ваги імпорту продовольства саме для даної країни в загальному обсязі імпорту продовольчих товарів Україною.

І нарешті, останні індикатори (“питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту (промисловості) у загальному обсязі експорту товарів” і “питома вага імпорту наукомісткої продукції в загальному обсязі імпорту”) можна розраховувати без змін, для кожної країни, спираючись на статистичні дані для цих країн. Індикатори для оцінки забезпечення зовнішньоекономічної діяльності держави у відносинах з певною країною представлено в табл. 3.1.

Одразу треба зауважити, що для розрахунку індикаторів №5, №6 та №7 – необхідна інформація щодо географічної структури експорту/імпорту товарів і послуг з розшифровкою товарної номенклатури. Наразі, Державна служба статистики України статистичної інформації з такою деталізацією не оприлюднює.

Тому для цілей даної дисертаційної роботи розраховано та проаналізовано індикатори №1-4. Проте Міністерство економічного розвитку і торгівлі може зробити запит до Державної служби статистики України про надання інформації у необхідному розрізі і таким чином мати змогу розраховувати увесь спектр індикаторів, що запропоновано в даному дослідженні.

Таблиця 3.1

Індикатори та порогові значення для оцінки стану забезпечення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні у відносинах з окремими країнами світу [35]

№ з/п	Назва індикатора	Порогове значення (x_{opt})
1.	Питома вага експорту з певної країни в загальному експорті держави, %	не більше 30
2.	Питома вага імпорту з певної країни в загальному імпорті держави, %	не більше 30
3.	Коефіцієнт покриття імпорту експортом за товарами	не менше 1
4.	Коефіцієнт покриття імпорту експортом за послугами	не менше 1
5.	Питома вага імпорту продовольства з певної країни в загальному обсязі імпорту продовольчих товарів, %	не більше 30
6.	Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту (промисловості) у загальному обсязі експорту товарів до певної країни, %	не більше 40
7.	Питома вага імпорту наукомісткої продукції в загальному обсязі імпорту з певної країни, %	не більше 40

Маючи необхідну статистичну інформацію, Міністерство економічного розвитку і торгівлі зможе оцінювати стан зовнішньоекономічної діяльності держави у відношенні до усіх країн світу, проходячи всі етапи оцінки.

Також дуже важливо одним із основних способів удосконалення фінансових важелів регулювання – розробляти і приймати щорічну Державну програму зовнішньоторговельної діяльності. Вона повинна включати: оцінювання поточного стану торговельних взаємовідносин України з усіма країнами-партнерами; прогноз

торговельного балансу; план майбутніх зовнішніх запозичень та обслуговування існуючого зовнішнього боргу; план надання експортних кредитів, що виділяються під урядові гарантії або за рахунок бюджетних коштів; перелік заходів державного регулювання у сфері зовнішньої торгівлі; прогноз зміни митних ставок та межі їхніх можливих змін; квоти для певних видів експорту та імпорту; перелік заходів, які можна застосувати для захисту внутрішнього ринку, валютного регулювання, а також щодо захисту торговельних інтересів на випадок дискримінації українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності окремими країнами-партнерами.

Наступним елементом механізму забезпечення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави – є інформаційне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності. Воно повинно передбачати:

1. Моніторинг наявних і потенційних загроз для зовнішньоекономічної діяльності держави для цілей їх аналізу, оцінювання, прогнозування та розроблення заходів щодо запобігання або усунення впливу таких загроз на загальну економічну ситуацію в країні.

2. Розробку методики та інструментальних способів здійснення моніторингу індикаторів зовнішньоекономічної безпеки.

3. Створення системи моніторингу індикаторів зовнішньоекономічної діяльності у вигляді формування мережі інформаційно-аналітичних центрів для збирання та обробки інформації.

4. Дотримання міжнародних стандартів у зборі, обробці та презентації статистичної інформації для забезпечення співставності даних з іноземними відповідниками.

5. Забезпечення принципу відкритості та доступності статистичної інформації; удосконалення її сприйняття за допомогою новітніх програмних продуктів.

Головними цілями моніторингу зовнішньоекономічної діяльності запропоновано обрати:

- забезпечення державних органів влади оперативною інформацією про стан загроз зовнішньоекономічній діяльності, можливі наслідки їхнього впливу;
- забезпечення інформаційної взаємодії всіх органів влади;

- контроль за зміною сили та напрямку впливу різних загроз на зовнішньоекономічну діяльність держави.

Фінансове забезпечення роботи органів у сфері зовнішньоекономічної безпеки держави потребує визначення механізму фінансових важелів регулювання щодо забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України на національному та регіональному рівнях. До загальних заходів фінансових важелів регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності держави необхідно віднести: створення ефективної системи контролю за використанням бюджетних коштів; забезпечення вчасного прийняття державного бюджету і механізмів фінансування у випадках затримки прийняття держбюджету.

Кадрове забезпечення роботи органів у сфері зовнішньоекономічної діяльності потребує:

- початок підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців з питань фінансових важелів регулювання в системі зовнішньоекономічної діяльності;
- розробка та впровадження науково-методичного і науково-практичного матеріалу, присвяченого питанням зовнішньоекономічної діяльності на національному та регіональному рівнях;
- сприяння вивченню фахівцями цієї сфери вітчизняного і міжнародного досвіду застосування фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні;
- забезпечення високої якості атестації державних службовців економічної орієнтації на предмет володіння знаннями про систему забезпечення улювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Наукове забезпечення роботи органів влади у сфері зовнішньоекономічної діяльності України сприятиме більш досконалій та ефективній роботі системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави. Важливою складовою мають стати державні та регіональні замовлення на проведення наукових досліджень в цій сфері. Також держава повинна виступати ініціатором та організатором міжнародних і всеукраїнських конференцій, семінарів, круглих столів, присвячених проблемам

зовнішньоекономічної діяльності держави, сприяти участі в них провідних вітчизняних науковців і фахівців.

Підвищення ефективності державного управління в сфері зовнішньоекономічної діяльності, та її фінансових важелів регулювання зокрема, потребує впровадження наступних заходів:

- забезпечення відповідності державної та регіональної політики вимогам зовнішньоекономічної діяльності держави;
- недопущення переваги над національними зовнішньоекономічними інтересами корпоративних або регіональних інтересів певних груп всередині країни;
- зменшення впливу політичних процесів на економічні;
- усунення впливу іноземних політичних кіл на економіку України;
- забезпечення балансу інтересів іноземних інвесторів та економічних інтересів України;
- удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази щодо ефективного фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- подолання корупції та криміналізації взагалі у всій сфері державного управління;
- посилення відповідальності усіх державних органів та органів місцевого самоврядування за неправові дії стосовно бізнеса;
- вдосконалення організаційної системи забезпечення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні;
- вдосконалення управління державним сектором економіки, базуючись на ринкових засадах в системі зовнішньоекономічної діяльності;

Запропоновані заходи, шляхи вдосконалення та вимоги, якими мають відповідати окремі елементи механізму фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, є підставою для удосконалення змісту положень чинного законодавства.

3.3. Стратегічні орієнтири щодо вдосконалення концептуальних та адміністративно-правових засад зовнішньоекономічної безпеки національної економіки України

Зовнішньоекономічна безпека держави є складовою економічної безпеки держави і відповідно є вбудованою в загальну систему національної безпеки. Концептуально це впливає з теоретичних узагальнень щодо її сутності, мети забезпечення, принципів, міжнародного наукового досвіду, категорій, якими оперує ця галузь економічної науки. Загалом концептуальні засади зовнішньоекономічної безпеки держави зорієнтовані на забезпечення зовнішньоекономічних інтересів держави.

Оскільки зовнішньоекономічна безпека держави – це здатність держави забезпечити сталий розвиток національної економічної системи, захист від негативних зовнішньоекономічних чинників, нейтралізацію загроз у зовнішньоекономічній сфері через реалізацію зовнішньоекономічної політики і ефективну участь у світовому поділі праці з метою досягнення національних економічних інтересів.

В свою чергу, метою забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави пропонується вважати: формування, забезпечення та розвиток умов стійкого економічного зростання, зовнішньоекономічної незалежності держави, конкурентоспроможності національної економіки в світовій економічній системі.

Стан зовнішньоекономічної безпеки визначається конкурентоспроможністю економіки серед інших національних економік в світі, захищеністю зовнішньоекономічної діяльності держави від ендогенних та екзогенних загроз, забезпеченістю держави власними стратегічними ресурсами, високим рівнем життя населення, низьким рівнем економічної злочинності та тіньової економіки. Певним чином, це забезпечується вмінням своєчасно та безпомилково визначати і попереджати дію нових загроз, та усувати дію поточних.

Основними принципами забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави мають стати:

- верховенство права;
- забезпечення балансу загальнонаціональних економічних інтересів, інтересів певних регіонів, бізнес-груп і громадян;
- попередження виникнення та прояву зовнішньоекономічних загроз національній безпеці;
- забезпечення певної економічної автономності через створення систем страхування, адекватних загрозам зовнішньоекономічній безпеці;
- використання позитивних проявів глобалізаційних процесів через участь в міжнародних економічних організаціях.

Зовнішньоекономічними інтересами держави є орієнтири та прагнення до одержання економічних переваг, економічної незалежності для цілей існування та розвитку самої держави та її громадян.

Пріоритетними зовнішньоекономічними інтересами є: забезпечення економічної незалежності та конкурентоспроможності національної економіки у світовій економічній системі; забезпечення структурно-технологічної збалансованості експортно-імпортних потоків; удосконалення валютно-фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності; створення соціально-економічних підстав для рівноправних і взаємовигідних зовнішньоекономічних відносин з іншими суб'єктами світової економіки; інтеграція України в європейське та світове співтовариство.

Всі зовнішньоекономічні інтереси держави, як довгострокові, так і короткострокові, є одночасно критерієм визначення напрямків діяльності в галузі зовнішньоекономічної державної політики і безпосередньою метою, тому що для реалізації національних інтересів працює система забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави. Можна зробити висновок, що інтереси в зовнішньоекономічній сфері визначають систему пріоритетів країни в процесі їхньої реалізації.

Наступною дуже важливою концептуальною складовою є поняття економічної загрози. Всі складові механізму прогнозування, моніторингу та аналізу системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки мають бути спрямовані на

нейтралізацію цих загроз. Взаємозв'язок між національними інтересами у зовнішньоекономічній сфері, як системи пріоритетів країни, та конкретними загрозами, які безпосередньо впливають на той чи інший національний інтерес, наведено на рис. 3.3. На схемі видно, як на кожен національний інтерес мають безпосередній вплив специфічні загрози для зовнішньоекономічної безпеки України.

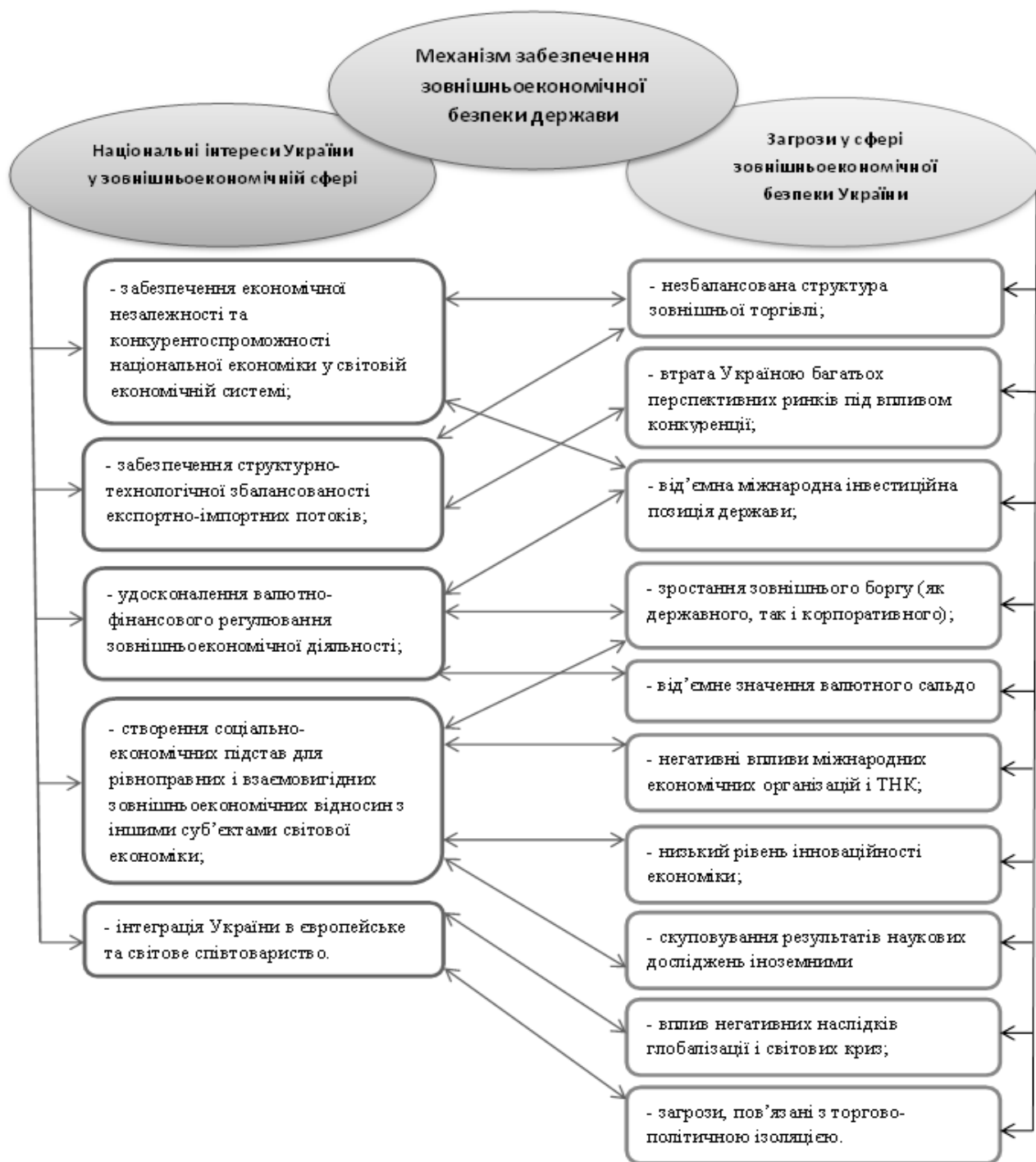

Рис. 3.3. Національні інтереси та загрози у сфері зовнішньоекономічної безпеки держави [33]

Для практичного забезпечення зовнішньоекономічної безпеки дуже важливим є процес управління загрозами. Застосувавши метод аналогії (з процесом управління ризиками), запропоновано застосовувати схему управління загрозами у зовнішньоекономічній безпеці України (рис. 3.4).

Дана схема розроблена для Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. В цілому під управлінням загрозою розуміється процес (система заходів) впливу на об'єкт з метою пошуку шляхів усунення, або зменшення її негативних наслідків.

На першому етапі управління загрозами зовнішньоекономічної безпеки ідентифікація та класифікація ризиків дозволяє визначити прийнятні методи їх якісного та кількісного оцінювання.

Якісний аналіз загроз і оцінка суттєвості ризику реального впливу загрози на стан зовнішньоекономічної безпеки дозволяють прийняти рішення щодо доцільності наступних етапів управління загрозами. Якщо загроза є не суттєвою, або взагалі не відповідає визначенню загрози, то з точки ефективності і доцільності варто прийняти поточний стан дії наявних чинників і не створювати спеціальні заходи усунення даної загрози.

Кількісне оцінювання загроз дозволяє розробити ефективну схему державного управління сучасними загрозами зовнішньоекономічної безпеки України та визначити ефективні методи їх управління, зокрема: уникнення (відмова від пов'язаної з загрозою операції), страхування, гарантування, диверсифікація, мінімізація, резервування (самострахування).

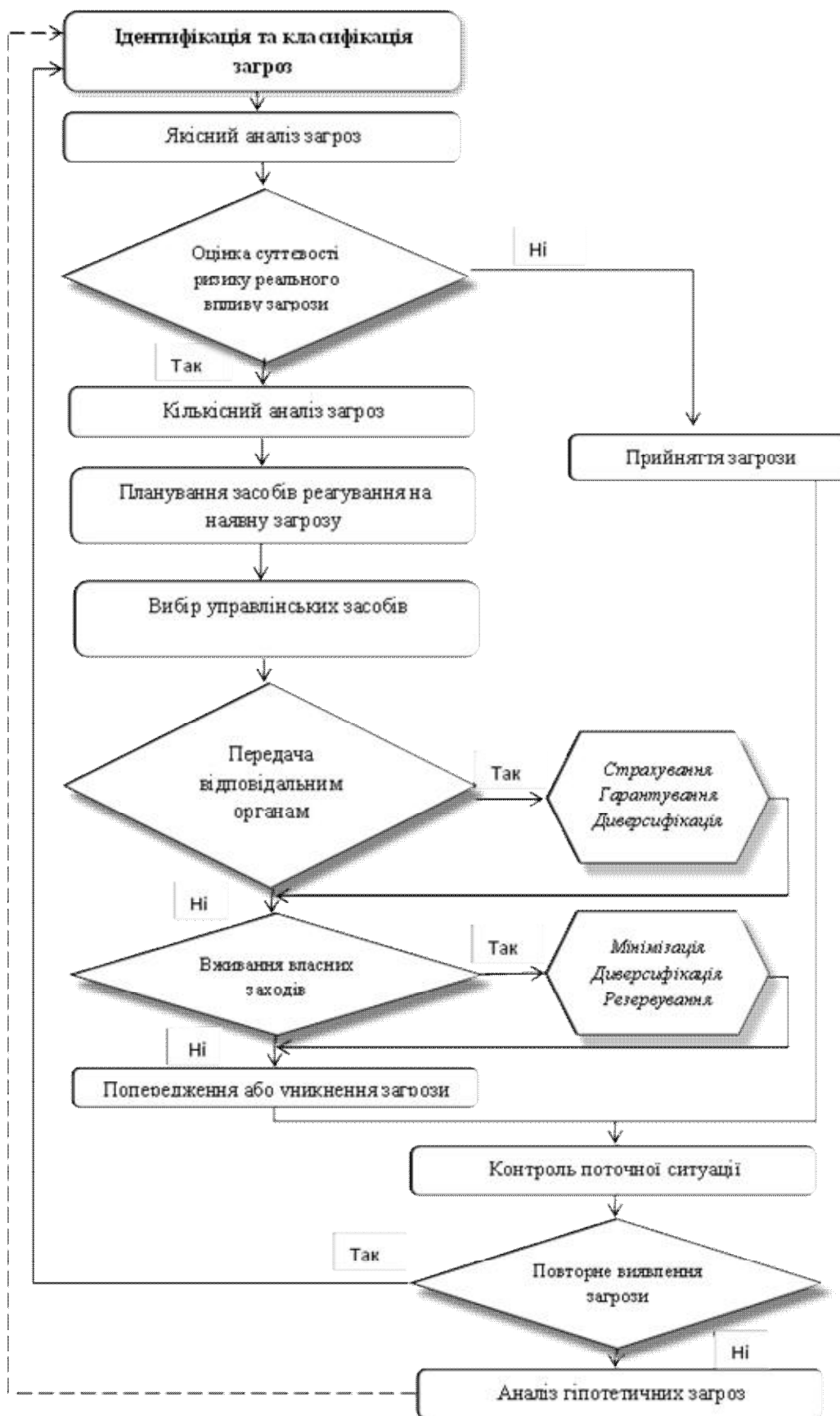

Рис. 3.4. Схема управління загрозами зовнішньоекономічної безпеки України [60]

Розглянемо зміст шляхів усунення загроз у сфері зовнішньоекономічної безпеки України. Для зручності сприйняття зміст вищезазначених загроз (рис. 3.3) і методи управління ними (шляхи усунення та мінімізації їхнього впливу) представлені в табличній формі (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Зміст основних загроз для зовнішньоекономічної безпеки України і методи управління ними (шляхи усунення та мінімізації) [60]

№	Загрози у сфері зовнішньоекономічної безпеки України	Методи управління загрозами (шляхи усунення та мінімізації їхнього впливу)
1.	Незбалансована товарна структура зовнішньої торгівлі України	1. Диверсифікація структури експорту, через державну підтримку (фіскальні, законодавчі, інвестиційні інструменти) випуску кінцевої продукції як виробничого, так і споживчого призначення. 2. Гарантування – надання державних гарантій особливо важливим експортним та імпорнтним угодам.
2.	Втрата Україною зовнішніх ринків	1. Підвищення конкурентоспроможності національних товарів та послуг (валютні, фіскальні, законодавчі інструменти державної політики). 2. Диверсифікація – постійний пошук нових ринків збуту і новик країн-постачальників критичного імпорту. 3. Гарантування – державна допомога в активізації експортно-імпорнтних операцій через мережу торговельних представництв України за кордоном.
3.	Від’ємна міжнародна інвестиційна позиція	1. Гарантування – оголошення податкової амністії для легалізації інвестицій українського походження.
4.	Зростання зовнішнього державного та корпоративного боргу	1. Диверсифікація джерел кредитування. 2. Надання державних гарантій тільки дійсно стратегічно важливим напрямкам зовнішньоекономічних контрактів.
5.	Від’ємне значення валютного сальдо	1. Мінімізація негативного впливу валютних ризиків через введення гнучкого курсу гривні. 2. Гарантування – надання державних гарантій (законодавчих та політичних) для іноземних інвесторів.
6.	Негативний вплив міжнародних економічних організацій і ТНК	1. Мінімізація впливу зовнішньої торгівлі національних виробників і ТНК на внутрішній ринок, через створення сприятливих умов розвитку внутрішнього споживчого ринку національним суб’єктами господарювання.
7.	Негативні наслідки глобалізації та міжнародних криз	1. Стархування і хеджування зовнішньоекономічних угод. 2. Диверсифікація – постійний пошук нових ринків збуту і нових країн-постачальників критичного імпорту.
8.	Загрози пов’язані з торговельно-політичною ізоляцією	1. Резервування – створення резервів стратегічно важливих ресурсів і технологій. 2. Уникнення – відмова від приєднання до нерівноправних інтеграційних об’єднань. 3. Диверсифікація – постійний пошук нових ринків збуту і нових країн-постачальників критичного імпорту.

Концептуальна основа, понятійний апарат, розвиненість конкретних наукових методів досліджень є дуже важливим для будь-якої сфери наукових знань. Проте не менш важливим є практичне втілення конкретних положень економічних досліджень, і основним базисом для цього – є законодавче підґрунтя. Стосовно вдосконалення правових основ зовнішньоекономічної безпеки України, насамперед, треба відзначити недостатню глибину розкриття і конкретизації питань економічної і зовнішньоекономічної безпеки держави в існуючій законодавчій базі України. Для ефективного державного управління щодо забезпечення економічної безпеки держави взагалі та її зовнішньоекономічної складової – Закони України: “Про основи національної безпеки України”, Указ Президента України “Про Стратегію національної безпеки України” мають важливий, але досить загальний зміст щодо економічної та зовнішньоекономічної складової національної безпеки.

Саме малий ступінь конкретизації, який містять зазначені вище документи, викликає найбільшу критику. Закони України: “Про основи національної безпеки України” та Указ Президента України “Про Стратегію національної безпеки України” містять лише загальну систему поглядів на національні інтереси та цілі. Подальша конкретизація цілей, задач, інструментів та методів досягнення національної безпеки має здійснюватися на дещо інших рівнях державної влади за допомогою деталізуючих її документів. Тому дуже важливим напрямком вдосконалення механізму формування та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України є визначення ієрархії та вимог до змісту законодавчих актів у сфері національної безпеки.

Ефективне забезпечення зовнішньоекономічної безпеки не можливе без структурування державних законодавчих документів у сфері забезпечення національної безпеки, яке, на погляд автора, повинно виглядати наступним чином (рис. 3.5).

Запропонована схема вказує на можливість усунення законодавчої прогалини (яка зараз існує в Україні) через прийняття сучасних законодавчих документів: Закону України “Про економічну безпеку України”, “Стратегію забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України”.

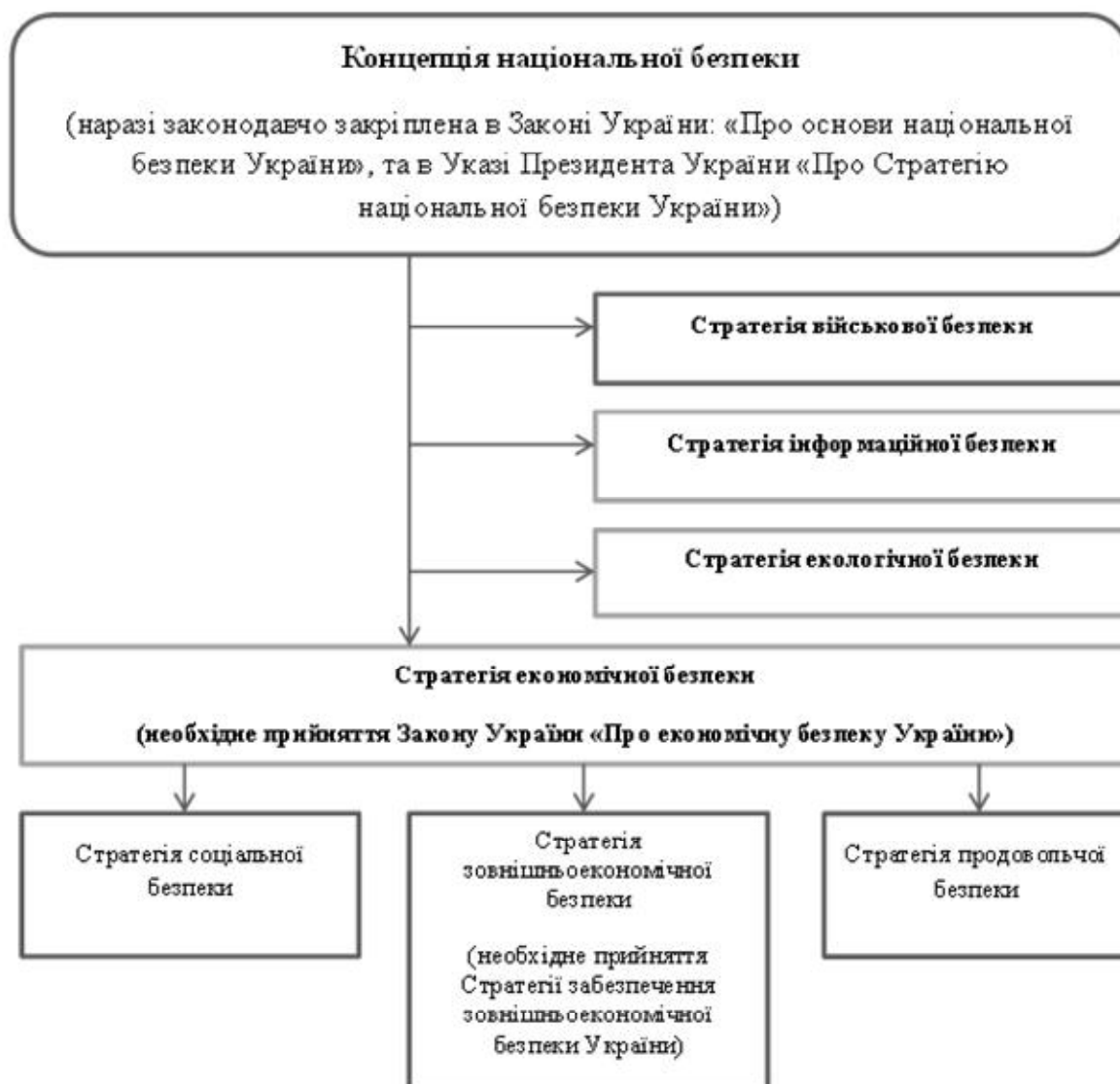

Рис. 3.5. Ієрархія та взаємозв'язок стратегічних планів (законодавчих документів) в контексті забезпечення національної безпеки держави [58]

Фундаментальною основою для них може стати Концепція економічної безпеки України, розроблена Інститутом економічного прогнозування ще у 1999 році, яка мала б стати базовою для Закону “Про економічну безпеку України”. Проте запропоновані документи повинні містити максимум конкретики у питаннях: цілей; структури державних органів влади, відповідальних за реалізацію державної політики в цій сфері; методології оцінки та прогнозування стану забезпечення зовнішньоекономічної безпеки; ресурсного забезпечення; строків здійснення відповідних заходів.

Більше того, відомо, що в 2006 році вже був розроблений проект Указу Президента України “Про стратегію забезпечення економічної безпеки України”, але його до цього часу не було прийнято. Це створює ситуацію певної незавершеності, не повної урегульованості правового поля в сфері забезпечення економічної безпеки держави та її зовнішньоекономічної складової.

Висновки до розділу 3

Запропоновані основні пріоритети забезпечення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні, такі як: підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції; зміна структури експорту, через державну підтримку випуску кінцевої продукції з високою доданою вартістю; врахування в усіх урядових програмах заходів щодо підтримки пріоритетного розвитку внутрішнього ринку; розробка державної програми щодо державної допомоги у захисті і просуванні національних експортерів на зовнішніх ринках через торгові представництва; створення вертикально інтегрованих науково-освітніх корпорацій; диверсифікація імпорту стратегічних ресурсів (першу чергу всіх енергетичних ресурсів, продукції машинобудування, електроніки, транспортних засобів); проведення переговорів про створення зони вільної торгівлі між ЄС та Україною; створення системи моніторингу стану зовнішньоекономічної безпеки України; створення системи прогнозування майбутнього стану зовнішньоекономічної безпеки України.

Основними елементами механізму забезпечення фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності є: організаційна структура органів влади; система принципів; нормативно-правова база; методи оцінки; а також підсистеми науково-методологічного забезпечення, моніторингу, аналізу та прогнозування рівня безпеки. Для ефективного функціонування цього механізму також необхідне відповідне ресурсне забезпечення всіх його елементів, а саме: фінансове, інформаційне, кадрове. Виходячи з названих компонентів механізму

забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, взаємозв'язок між ними було представлено у вигляді, схеми. Також, у вигляді схеми, запропоновано послідовність етапів прийняття управлінських рішень в сфері ЗЕД України.

Запропоновано заходи щодо вдосконалення існуючого механізму фінансових важелів регулювання в системі зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Ефективність механізму повинна забезпечуватися через здатність до: створення ефективних організаційних структур для забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави; максимально точного прогнозування майбутніх змін у зовнішньоекономічному середовищі; виконання механізмом функцій забезпечення стану безпеки у стані невизначеності (при наявності неповної та суперечливої інформації); своєчасного та адекватного реагування на існуючі зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі держави; забезпечення релевантності, повноти та достовірності інформації про реальні та потенційні загрози у зовнішньоекономічній сфері; поєднання централізації управління системою забезпечення економічної безпеки з певною автономністю її окремих елементів; координації зусиль усіх елементів механізму забезпечення зовнішньоекономічної діяльності для досягнення спільних цілей; постійного самовдосконалення.

Застосувавши метод аналізу і синтезу прослідковано взаємозв'язок між національними інтересами у зовнішньоекономічній сфері, як системи пріоритетів країни, та конкретними загрозами, які безпосередньо впливають на той чи інший національний інтерес.

Запропоновано схему управління загрозами зовнішньоекономічної діяльності України. Для кожної з основних загроз у сфері зовнішньоекономічної безпеки національної економіки запропоновано відповідні методи управління ними для усунення чи мінімізації негативних наслідків впливу даних загроз.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі всебічно досліджено теоретичні, методологічні та практичні аспекти фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Проведене дослідження дозволило зробити ряд наступних висновків, у тому числі підтвердити деякі існуючі положення, які стосуються ролі та місця фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, визначення стійких конкурентних позицій.

На основі проведених теоретичних досліджень встановлено, що фінансові важелі регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється за допомогою нормативно-правової бази у вигляді законів, постанов, інструкцій, методичних матеріалів, що регламентують організаційні, технічні процедури і правила ЗЕД. Для стримування імпорту і підтримки вітчизняних товаровиробників уряд держави використовує квоти та мита.

Встановлено, що основною метою забезпечення зовнішньоекономічної діяльності держави – є реалізація національних інтересів, пов'язаних з ефективністю прогресивного розвитку державної і суспільної систем через розвиток зовнішньоекономічної складової національної економіки.

Так, звертаємо увагу на те, що фінансові важелі регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється за допомогою нормативно-правової бази у вигляді законів, постанов, інструкцій, методичних матеріалів, що регламентують організаційні, технічні процедури і правила ЗЕД. Для стримування імпорту і підтримки вітчизняних товаровиробників уряд держави використовує квоти та мита.

Хотілося б зауважити, що основною метою забезпечення зовнішньоекономічної діяльності держави – є реалізація національних інтересів, пов'язаних з ефективністю прогресивного розвитку державної і суспільної систем через розвиток зовнішньоекономічної складової національної економіки.

На основі проведених теоретичних досліджень встановлено, що важливим є вибір типу зовнішньоекономічної політики, який сприятиме зміцненню позицій країни в системі міжнародного економічного співробітництва. Аналіз світового

досвіду свідчить про те, що цього можна досягти завдяки забезпеченню оптимального сполучення свободи торгівлі та протекціоністських заходів з урахування специфіки стану економіки конкретної держави і потенційних можливостей світогосподарських зв'язків.

Не зважаючи на вже сформовані тлумачення хотілося б зауважити, що в умовах дії поточних чинників, загроз, які постійно та швидко змінюються у сучасному світі ключовим у визначенні поняття зовнішньоекономічної діяльності є її динамічна характеристика, як здатності держави забезпечувати самовідтворення та розвиток як у даний момент часу, так і в майбутньому. Виявлено, що найбільшими зовнішньоекономічними загрозами для України є незбалансована структура зовнішньої торгівлі, від'ємна міжнародна інвестиційна позиція держави, негативний вплив міжнародних економічних організацій та наслідків глобалізаційних криз. Найбільш небезпечними внутрішніми загрозами є неефективна робота державних органів, тінізація економіки, криміналізація економічних відносин, корупція, неефективне валютно-фінансове регулювання, високий рівень політичного протистояння.

Встановлено, що в Україні найважливішими недоліками державного управління зовнішньоекономічною діяльністю є непослідовність і безсистемність у проведенні економічних реформ, відсутність ідеологічного обґрунтування власної моделі перебудови та розвитку національної економіки, значна корупція в управлінських структурах всіх рівнів, недосконалість відповідної державної та регіональної політики, низький рівень кваліфікації посадових осіб та високий ступінь впливу лобістських структур на прийняття державних рішень.

Результати аналізу вказують на те, що фінансові важелі регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється шляхом застосування методів, які можна розподілити на тарифні (митні тарифи) і нетарифні (квоти, ліцензії, субсидії, демпінг).

Подальші дослідження дозволили дійти такого висновку: відповідно до законодавчих актів застосовуються ставки трьох видів: адвалерні, специфічні та комбіновані. Найбільш розповсюдженими є адвалерні. Специфічні та комбіновані

ставки встановлено на досить обмежену групу товарів, у тому числі підакцизних. Ці ставки запроваджено в тих випадках, коли висока ймовірність зниження митної вартості або ввезення неякісної продукції. Високу ставку митного тарифу встановлено також на ввезення товарів, виробництво яких є налагодженим та розвинутим в Україні; на продукцію, яка взагалі не виробляється у країні, встановлюють низькі або нульові ставки.

В контексті даної тематики важливо усвідомлювати, що “відтік капіталу” є істотною загрозою економічній безпеці України, оскільки значно мірою впливає на економічний розвиток держави, а отже потребує швидкого вирішення. Вбачається, що стійке поліпшення макроекономічних показників у країні і зміцнення організаційно-правової бази, у тому числі зміцнення політичної стабільності, захист прав власності і верховенство закону, дозволять якщо не припинити повністю “відтік капіталу” з країни, то хоча б звести його до мінімуму.

Водночас слід особливо наголосити, що з метою збалансування регулювання зовнішньоекономічної діяльності господарюючих суб’єктів застосовуються нетарифні методи. Згідно із Законом України “Про зовнішньоекономічну діяльність” визначено основні умови та види запровадження ліцензування і квотування.

Як свідчать результати досліджень, посилення протекціонізму може мати негативні наслідки і в першу чергу для розвитку виробництв, що базуються на зарубіжних технологіях, матеріалах, та комплектних виробках. Від підвищення митних ставок виграє невелика частина вітчизняних виробників, які втрачають стимул до вдосконалення виробництва, коли відчують захист та підтримку.

Обґрунтовано, що ефективність фінансових важелів регулювання зовнішньоекономічної діяльності має забезпечуватися через здатність до: створення ефективних організаційних структур; максимально точного прогнозування майбутніх змін у зовнішньоекономічному середовищі; виконання механізмом функцій забезпечення стану безпеки у стані невизначеності; своєчасного та адекватного реагування на існуючі зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі держави; забезпечення релевантності, повноти та достовірності інформації щодо

загроз у зовнішньоекономічній сфері; поєднання централізації управління системою забезпечення економічної безпеки з певною автономністю її окремих елементів; постійного самовдосконалення. Підводячи підсумки наголосимо, що існуючий механізм формування та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки національної економіки України доповнено: підсистемою прогнозування безпеки із відведенням в організаційній структурі визначального місця департаменту макроекономіки Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; схемою і відповідними методами усунення чи мінімізації негативних наслідків загроз для зовнішньоекономічної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдокушин Е.В. Международные экономические отношения. – М.: ИВЦ “Маркетинг”, 2009. – 196 с.
2. Амитан В. Н. Финансовая безопасность основные угрозы и пороговые значения индикаторов / В. Н. Амитан, Е. А. Маковская // Менеджер. – 2011. – № 2 (14). – С. 58–64.
3. Амоша О.І. Механізми переходу економіки України на інноваційну модель розвитку / О.І. Амоша, М.С. Качура, Т.В. Щетілова. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2014. – 108 с.
4. Амрин Г. Организация производства и управление в американских корпорациях: Пер. с англ. / Г. Амрин, Дж. Ритчи, К. Мода. – М.: Экономика, 2006.
5. Андрійчук В. Менеджмент: прийняття рішень і ризик / В. Андрійчук, Л. Багер. – К.: КНЕУ, 2013. – 316 с.
6. Анін В. А. Оцінка зовнішньоекономічної безпеки України за допомогою порогових значень індикаторів економічної безпеки / Т. Л. Іванова, В. А. Анін // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць (Дніпропетровський регіональний інститут державного управління УАДУ при Президентіві України), Вип.4 (26), 2015. – С. 162–173.
7. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. – СПб.: Питер, 2009. – 416 с.
8. Багатин Ю.В. Оценка эффективности бизнеса и инвестиций / Ю.В. Багатин, В.А. Швандар. – М.: Финансы, ЮНИТИ–ДАНА, 2014. – 243 с.
9. Баранов В.А. Развитие организации в конкурентной среде / В.А. Баранов, А.В. Синельников // Менеджмент в России и за рубежом. – 2006. – № 6. – С. 3 – 13.
10. Барчан Г. Мировой опыт создания и функционирования СЭЗ // Персонал. – 2014. – № 4. – С. 22–25.
11. Батченко Л. В. Методика системної діагностики впливу стану зовнішньої торгівлі на зміну рівня економічного суверенітету України [Текст] / Л. В. Батченко, О. О. Ашурков, О. Г. Ткаченко ; Нац. акад. наук України, Ін-т екон.-прав. дослідж. - Донецьк : Юго-Восток, 2015. - 76 с.
12. Бауэр Р. Управление инвестиционным проектом: опыт IBM: Пер. с англ. /

Р. Бауэр, Э. Коллар, В. Тан. – М.: ИНФРА–М, 2005. – 374 с.

13. Белошапка В. А. Стратегическое управление: принципы и международная практика / В. А. Белошапка, Г. В. Загорий. – К.: Абсолют-В, 2008. – 352 с.

14. Беренс В. Руководство по оценке эффективности инвестиций / В. Беренс, П. Хавранек. – М.: ЮНИТИ, 2005. – 274 с.

15. Боумен К. Основы стратегического менеджмента: Пер. с англ. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 2013. – 175 с.

16. Бромович М. Анализ экономической эффективности капиталовложений: Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М. – 2006. – 432 с.

17. Буглай В.Б. Международные экономические отношения: Учеб. пособие / В. Б. Буглай, Н. Н. Ливенцев. – М.: Финансы и статистика, 2010. – 160 с.

18. Буланий О.О. Вплив розміру митного тарифу на надходження до державного бюджету України // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 7 (49). – С. 3 – 8.

19. Булеев И.П. Промышленные корпорации: особенности развития и принятия решений / И. П. Булеев, С. В. Богачев, М. В. Мельникова. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2003. – 116 с.

20. Буренин В. Организация и управление внешнеэкономическими связями. – М., 2002.

21. Бурлаков Л.В. Новый механизм внешнеэкономической деятельности предприятий (объединений) / Л. В. Бурлаков, С. Д. Белецкий. – К.: Укр. НИИНТИ, 2001.

22. Валдайцев С.В. Оценка бизнеса и инновации. – М.: Информационно-издательский дом “Филинь”, 2013. – 336 с.

23. Виссема Х. Менеджмент в подразделениях фирмы: предпринимательство и координация в децентрализованной компании: Пер. с англ. – М.: ИНФРА–М, 2000. – 287 с.

24. Воронкова А.Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация. – Луганск: Изд-во Восточноукраинского нац. ун-та, 2014. – 315 с.

25. Вівчар О. І. Основні аспекти підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств / О. І. Вівчар // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2 (23). – С. 26–32.

26. Вівчар О. І. Специфіка управління системою фінансово-економічної безпеки бізнесу в умовах турбулентності економічних процесів / О. І. Вівчар // Галицький економічний вісник – 2015. – № 2 (49). – с. 106–111.

27. Геєць В.М. Нестабільність та економічне зростання. – К.: Ін-т економічного прогнозування НАН України, 2012. – 344 с.

28. Гельбрас В. Импортзамещение и экспортная ориентация экономики КНР // Мировая экономика и международные отношения. – 2013. – № 7. – С. 31 – 33.

29. Горчаков В.Ю. Критерии оценки эффективности внешнеэкономической деятельности крупной компании // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины: Сб. науч. тр. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2011. – С. 470 – 480.

30. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 11. – Ст. 462. – (Зі змін. та допов.).

31. Гофман Н.Ф. Основы внешнеэкономической деятельности / Н.Ф. Гофман, Г.А. Маховикова. – СПб.: Питер, 2012. – 208 с.

32. Грущинська Н.М. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств України в умовах становлення процесів митного регулювання з країнами Центрально-Східної Європи // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 7 (49). – С. 101 – 108.

33. Губерський Л. В. Україна – ЄС: формування нової стратегії взаємовідносин / Л. В. Губерський // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2013. – Вип. 13, ч. 1. – С. 3–7.

34. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : КНТЕУ, 2010. – 399 с.

35. Єлісеєва О.К. Статистичний аналіз зовнішнього боргу України на основі побудови когнітивної карти / О.К. Єлісеєва, І.О. Ткаченко // Статистика України. –

2015. – № 3(66). – С. 80 – 84.

36. Жаліло Я. А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку / Я. А. Жаліло // Стратегічна панорама, № 3, 2014. – С. 97–104.

37. Закон України “Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну” від 22.12.1998 р. № 332 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 11. – Ст. 78. – (Зі змін та допов.).

38. Закон України “Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту” від 22.12.1998 р. № 330 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 9 – 10. – Ст. 65. – (Зі змін та допов.).

39. Закон України “Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту” від 22.12.1998 р. № 331 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 12 – 13. Ст. 80. – (Зі змін та допов.).

40. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.1991 р. № 960–ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377. – (Зі змін та допов.).

41. Закон України “Про Митний тариф України” від 05.04.2001 р. № 2371–ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 24. – Ст. 125.

42. Каленський М.М. Місце і роль митного оподаткування в податковій системі держави // Вісник податкової служби України. – 2014. – №4. – С. 60 – 64. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.visnuk.com.ua](http://www.visnuk.com.ua).

43. Кредисов А. Політика стимулювання експорту та її інструменти / А. Кредисов, В. Бабенко // Економіка України. – 2013. – № 2. – С. 4 – 12.

44. Львов Ю.А. Основы экономики и организации бизнеса. – СПб.: ГМП Форпика, 1992.

45. Макогон Ю. ГМК Украины на внешних рынках: состояние и перспективы / Ю. Макогон, И. Майоров, Т. Медведкин // Экономика Украины. – 2015. – № 4. – С. 72 – 80.

46. Макогон Ю. Региональные экономические святы и свободные экономические зоны: Учебник / Ю. В. Макогон, В. И. Ляшенко, В. А. Кравченко. – Донецк: Альфа-пресс, 2004. – 544 с.

- 47.Мировая экономика: Учебник / Под ред. А. С. Булатова. – М.: Юристъ, 1999. – 710 с.
- 48.Митна справа в Україні: Митний кодекс України. Нормативно–правові акти. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 448 с.
- 49.Науменко Н. Нетарифні методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності // Экономика Украины. – 2015. – №2. – С.80 – 82.
- 50.Никифорова С. В. Стратегический маркетинг: теория и практика. – СПб.: Уzd-во СПбУЭФ, 2005. – 150с.
- 51.Пастернак-Таранушенко Г. Історія виникнення та розвитку науки про економічну безпеку держави / Г. Пастернак-Таранушенко // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 2–5.
- 52.Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Підручник [для тих, хто навчається за фахом “Службовець державного управління”] / Г. Пастернак-Таранушенко; за ред. професора Богдана Кравченка. – К. : Інститут державного управління та самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 2009. – 140 с.
- 53.Пашко П.В. Інституційний механізм реалізації митної політики// Фінанси України. – 2009. – №11. – С. 153 – 155.
- 54.Покотиленко Р. В. Механізм формування та забезпечення економічної безпеки / Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2012. – 249 с.
55. Про затвердження Положення про порядок надання суб’єктам зовнішньоекономічної діяльності повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю: Постанова КМУ від 08.06.1998 р. № 838. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 23. – Ст. 839.
56. Саати Т. Аналитическое планирование: организация систем: Пер. с англ. / Т. Саати, К. Кернис. – М.: Радио и связь, 2001. – 223 с.
57. Сальваторе Д. Международная экономика. – М.: Институт внешних экономических связей и управления, 2013. – 714 с.
58. Сиротюк О.Д. Деякі проблеми застосування митного законодавства при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності в Україні // Економіка. Фінанси. Право.

– 2005. – № 7. – С. 23 – 26.

59. Стерлин А.Р. Стратегическое планирование в промышленных корпорациях США. Опыт развития и новые явления / А. Р. Стерлин, И. В. Тулин. – М.: Наука, 2009. – 198 с.

60. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку. – К.: Вища шк., 2002. — 254 с.

61. Яремко Л. А. Глобалізований регіон та зовнішньоекономічна безпека України: теоретико-методологічний підхід: [монографія] / Л. А. Яремко – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2012. – 524 с.

62. Beer M. Organization Change and Development. – Santa Monica, California: Good year Publishing, 2011. – 367 p.

63. Burke W.W. Organization Development: A Process of Learning and Change. Reading, M.A. – New York: Addison – Wesley Publishing Company, 2004. – 214 p.

64. Davenport T.H. Business Innovation, reengineering work Through Information technology. – Boston: Harvard Business School Press, 2003. – 337 p.

65. Tylecote A., Ramirez P. Corporate governance and innovation: The UK corporate with the US 'insider' economies // Research policy. – Amsterdam, 2009. – Vol. 35, № 1. – P. 160–180. – Bibliogr.: p. 178 – 180.